

AZ 1848-IKI
VALLÁSÜGYI TÖRVÉNYCZIKK
TÖRTÉNETE

IRTA

Dr ZSILINSZKY MIHÁLY

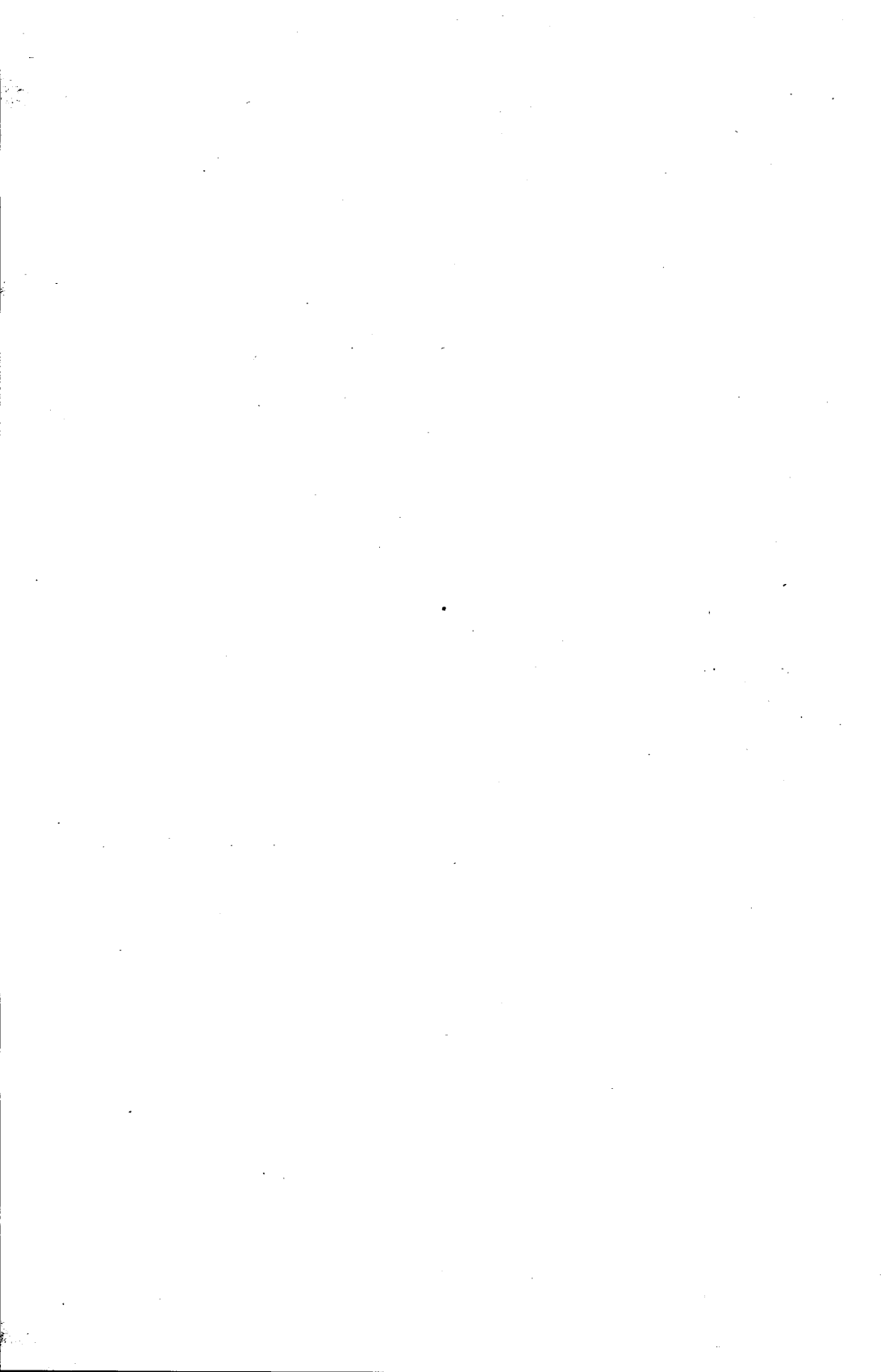
KÉPES KIADÁS

BUDAPEST

A LUTHERTÁRSASÁG EV. KÖNYVKERESKEDÉS BIZOMÁNYA

1908

Ára 2 kor. (A jövedelem egyházi közszépra fordítottik.)

AZ 1848-IKI
VALLÁSÜGYI TÖRVÉNYCZIKK
TÖRTÉNETE

IRTA

DR. ZSILINSZKY MIHÁLY

KÉPES KIADÁS

BUDAPEST

A LUTHERTÁRSASÁG EV. KÖNYVKERESKEDÉS BIZOMÁNYA

1908

Franklin Társulat nyomdája

ELŐSZÓ.

Hazánk és protestáns evangéliumi egyházunk történelmében örökké nevezetes forduló pontot képez az 1848-diki törvényhozás.

A népjogokért, az alkotmányos szabadságért és a tökéletes jogegyenlőségért nehéz és dicső harcok folytak századokon át. Sokszor csak szóval és írással; többször karddal, vérrel és könnyözönnel. Míg végre a haladás vágya üdvös reformok útjára terelte a nemzetet, mely végre férfias elszántsággal, a régi előjogok és kiváltságok uralmának véget vetett.

Csak a vallási és egyházi téren maradtunk még a közép-korban, mivel az erre vonatkozó törvények csak a papíron maradtak. Ugyanis az 1848: XX. t.-czikkben kimondott tökéletes jogegyenlőségi és viszonzossági elveket apáink nagy lelkesedéssel mondták ki, — de *sanctio* nélkül. Azóta évtizedek folytak le, úgy hogy az idén már *hatvanadik évi jubileumot* kellene ülnünk, ha nem nyomná lelkünket az a tudat, hogy ez a nemzet nem képes a nagy idők embereinek művét kellően megbecsülni. A királyilag szentesített vallásügyi törvény hatvan év elmultával sem lett végrehajtva!

Vajon minő véleményt alkothat magának rólunk a művelt külföld, mikor arról győződik meg, hogy van egy szabadelvű vallásügyi törvényünk, melyet sem végrehajtani nem tudunk, sem megváltoztatni nem merünk!

Vajon miért? Azért, mert egy láthatatlan kéz tartja fogva a kormányokat. Kéz, melyet *holtnak* neveznek, mely azonban nagyon is élő és tevékeny. Sőt — úgy látszik — erősebb, mint a magyar nemzet, mert az eddigelé képes volt megakadályozni az 1848 : XX. t.-cikknek végrehajtását. Ma már elég erősnek érzi magát arra is, hogy a nagy elvek félredobásával a «cselekvés mezejére» lépjen régi hatalmának és előjogainak visszaszerzésére, s ezzel a vallási szabadság, a tökéletes jogegyenlőség és viszonyosság gyakorlásának megsemmisítésére!

Úgy látszik, hogy a ma szereplő nemzedék nagy része nincs tisztában a szóban levő törvény lényegével és a napirenden levő egyházpolitikai kérdések eredetével és horderejével. Ezért a nemzet háborítlan fejlődhetésének és egységének nagy érdekében jónak és szükségesnek láttam az 1848 : XX. t.-cz. történetét megírni, és a Budapesti Szemlén kívül külön is közrebocsátani az akkor szereplött némely férfiak arcképeivel bővítve.

Talán lesznek még, a kik lelkesedni tudnak azon eszmékért és azon törvényekért, melyeknek kivivásáért apáink vére folyt, s melyekhez az egész magyar nemzetnek legszentebb emlékei vannak csatolva.

Vagy talán azok a szent emlékek a mai nemzedéket nem érdekelnék többé? Avagy azt várjuk, hogy egy más külhatalom kényszerítsen bennünket arra, hogy saját törvényeinket megbecsüljük és végrehajtsuk?

Erre gondolnunk sem szabad ma, mikor az 1848-diki elveket valló kormány többsége vette kezébe az egyházi ügyek rendezését.

Budapest, 1908 márcz. 15.

Zs. M.

I.

Előzmények. — A kormány és a főpapság magatartása a protestánsokkal szemben. — A közhangulat ellenök fordul. — Beöthy Ödön fölépése. — A 12 pontot elfogadja az alsó tábla, a felső elveti. — Deák Ferencz nézete és követi jelentése. — Sérelmek szaporodtával nő az ellenzék. — Az 1843–44-iki országgyűlésen a papi javak ellen fordul.

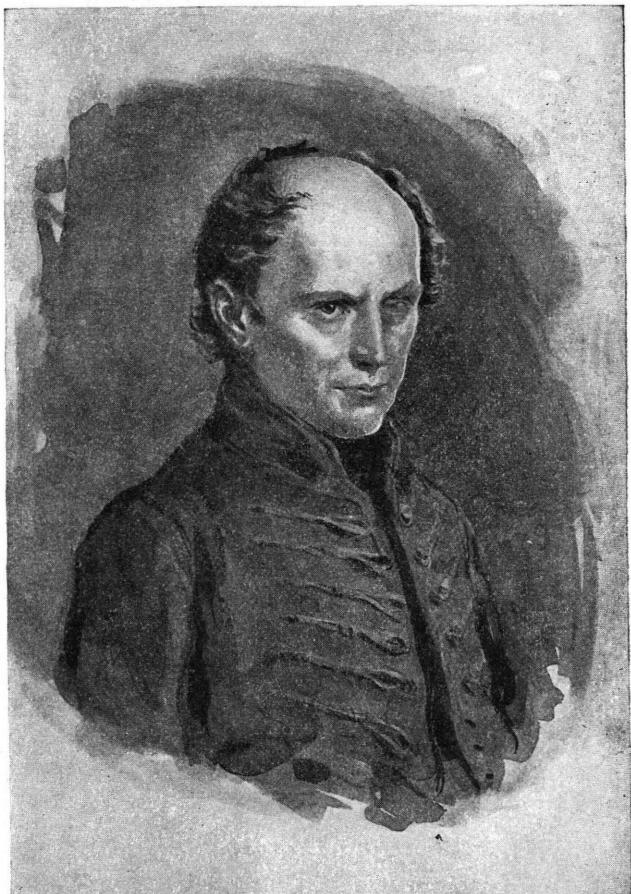
Ha tiszta képet akarunk rajzolni az 1848-iki vallásügyi törvényről, annak szelleméről, keletkezéséről és valódi céljáról, akkor voltaképen vissza kell tekintenünk az 1830-as és 1840-es évek reformtörekvéseire és az akkori államférfiak küzdelmeire.

Általánosan ismert tény, hogy Magyarország ébredése 1825-iki országgyűlés után azon időben kezdődött, mikor Kölcsey Ferencz, Gr. Széchenyi István, B. Wesselényi Miklós, Kossuth Lajos és Deák Ferencz tevékenysége vonta magára a nemzet figyelmét.

Az alkotmányos szabadságért és egyúttal a vallás-szabadságért folyó harcok a múlt század első felében tartott országgyűléseken párhuzamosan folytak és egy közös cél eléréseért vivattak. Ennek lehet köszönni, hogy a közhangulat a protestánsok iránt igen kedvezőleg alakult.

Ez a körülmény magára vonta a kormány figyelmét is, a mely addig csak a folytonos zaklatásokban és főnálló törvények kijátszásában nyilvánult. A helytartó tanács

azzal kedveskedett a főpapságnak, hogy a protestáns szülék gyermekeit erőszakkal szedte el és a római kath. iskolába kényszerítette, a vegyes házasságokat lehetőleg akadá-

KÖLCSEY FERENCZ.

lyozta és a római kath. családoknak csak királyi engedelemmel volt szabad protestáns vallású nevelőket tartani stb. A hatalmaskodás napirendén volt.

★

Már az 1830-iki országgyűlésen Beöthy Ödön Biharvármegye követe erősen felszólalt a vegyes házasságoknál, a gyermekek vallásánál és az áttérni akarók hatheti oktatásánál előforduló visszaélések ellen. A királyhoz e tárgyban tett fölterjesztések eredménytelenek maradtak.

Ezentúl egész 1848-ig majdnem minden országgyűlésen tárgyalták a protestánsok sérelmeit, melyeket többnyire a fő-

BEÖTHY ÖDÖN.

papok erőszakos rendeletei okoztak. Scitovszky János rozsnyói, B. Szepessy Ignác pécsi és Lajcsák Ferencz nagyváradi püspököknek a protestánsok ellen megindított hajszája oly fölháborodást szült még a római kath. vallású követekben és főurakban is, hogy a protestáns követek helyett ezek küzdöttek leglelkesebben a vallási szabadságot korlátozó főpapok ellen.

A rendek 12 pontban foglalták össze a lelkiismeret szabadságára vonatkozó javaslatokat. A főbb pontok ezek

voltak: «Minden törvényesen bevett vallás gyakorlata szabad. Az áttérést egy vallásról másra akadályozni tilos. A hatheti oktatás s a vegyes házasságoknál a gyermekek katolikus vallásbani neveltetését illető divatos kötelezvény a multa is érvénytelen, eltöröltetik. Az 1791. évi XXVI. törvényezikk azon pontja, mely a protestánsoktól a lakás birtoklás jogát Horvátországban megtagadja érvénytelenítettik. A prot. ifjúság a külföld bármely egyetemét minden akadály nélkül látogathatja. A kath. szülék gyermekeiket protestáns iskolákba járathatják, prot. nevelők által taníttathatják. Minden magyar sorezredhez prot. táborig pap is alkalmaztassék. A prot. csehbeliek a katolikusok ünnepeinek megtartására nem kötelesek stb.*

Az alsó tábla e javaslatot elfogadta; de a főrendiház a püspökök mellett foglalt állást, ellenére annak, hogy B. Wesselényi Miklós, gr. Széchenyi István és gr. Eszterházy Mihály és ezekkel több szabadelvű mágnás mellette szólalt föl. A viták évről-évre ingerültebbek és szenvedélyesebbek voltak.

*

Deák Ferencz ezeknek veszélyes voltáról már 1833-ban ekképen nyilatkozott: «Súlyos átok gyanánt nyomja nemzetünket a hajdankorból, úgy látszik, örökségül ránk szállott irigy viszálykodásnak minden bizalmat elfojtó indulatja. Sok kincsekkel áldotta meg a természet hazánkat; de az irigy sors megtagadta tőlünk legszebb áldását: a közértelmet és az egyetértést. Talán azért, hogy a magyar soha virágzó nagyságra ne emelkedhessék; soha igazán szabad és független ne lehessen. Nem is a külső erőszak fog minket valaha elnyomni, hanem belső egyenetlenség, mely a közérőt és közlelkedést kifejteni nem engedi, s polgári szabadságunk éltető gyökerein rágódva dülja föl végre nemzeti létünket. Mert ime most is a legszentebb tárgy, a vallás-

* Horváth M. *Huszonöt év Magyarország történelméből*. I. 321. l.

nak és lelkiismeret szabadságának tárgya, boldogító áldások helyett, a visszavonás és indulatos gyűlölség magvait szórja el közöttünk . . .

A polgári társaság céljaival egyező minden szabadságot, és így a vallás szabadságát is, sérthetetlen szentség

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS.

gyanánt tisztelem. Szivemből óhajtanám az egyetértést és rokoni bizodalmat helyreállítva, sőt a jövőre is biztosítva látni. De fájdalommal tapasztalom, hogy a törvényhozó test pártokra szakadt s naponként több keserőséggel távoznak inkább egymástól; a helyett, hogy testvéri szeretettel békülő kezet nyujtanának egymásnak . . .

Egyik beszámoló beszédében, mely történelmi szempontból is jellemzi e kort, többek között ezeket írja: «A vallási szabadságot hazánkban is harc és fegyver vívták ki hajdan s a polgári vérnek, mely vallásért és szabadságért egyaránt osztatott, a bécsi és linczi békekötések lőnek gyümölcsei. Első alapjai voltak ezek nálunk a vallás törvényes szabadságának; de a későbbi kor elmulasztá megerősíteni a közegyetértésnek edesebb kapcsait; sőt fonák buzgóságból a békekötések több pontjai megsértettek, és a vallásnak törvényesített szabadsága ismét csonkává lőn. Az 1790-ik esztendőben újra törvényt alkottatott e tárgy felett: de akkor is el vala tévesztve a magasabb szempont, s méltányosság és igazság helyett akkor is nagyrésztben felekezetség vezetése a köztanácskozásokat. Az alkotott törvény tehát egészen kielégítő nem leve, de némileg mégis megnyugtató volt, mert boldogabb jövőre reményeivel biztatott.

Azonban a kormány e törvényt is egyoldalulag magyarázgatván, olyan rendeleteket adott ki, melyek ismét elhíntették az elégedetlenség magvait, és keserű, de méltó panaszkra adtak okot.

Igy származtak azon vallási sérelmek és kívánatok, melyeket a nemzet képviselői különös fölrirat mellett szándékoztak a fejedelem királyi széke elé terjeszteni. Nem egyes vallási felekezetek panaszairól, hanem a nemzet közügyéről szól ezen fölrirat; mert törvény és szabadság vannak sértve; törvény és szabadság pedig az egész nemzetnek köztulajdonai.

Nincs a polgári szabadság szent ügyének veszélyesebb ellensége, mint az elnyomás és üldözés szülte vallásos felekezetség; mert ennek indulatos küzdésében gyakran felejtve vannak, gyakran föl is áldoztatnak a hazának legszentebb érdekei. A közegyetértés ellenben a polgári szabadságnak legbiztosabb oltalma; ehhez pedig nem szükséges a vallásnak egysége, mint azt a szabad Amerika példája bizonyítja; de szükséges az, hogy a törvény és

közállomány a vallás és lelkiismeret szabadsága fölött pedig zsarnoki hatalommal uralkodni ne akarjon.

Deák e szóban levő feliratot pártolta; de, fájdalom, az óhajtott célt el nem érhetette; mert, úgymond, a főrendek oly határozottan ellenezték ezen sérelmek és kivánatok fölterjesztését, hogy siker nélkül váltott hét üzenet után végre az alsóház kénytelen volt e szent ügyet is fölfüggesz-

DEÁK FERENCZ.

teni, és annak kivivását a következő országgyűlés elé halasztani. A hetedik üzenetben azonban mégis kijelentette, hogy az 1790 : 12. t.-cikkhez szorosán ragaszkodván, a törvények önkényes magyarázatából lett s netán még leendő minden rendelkezéseket az egész haza előtt törvényteleneknek s kötelező erő nélkül valóknak nyilatkoztatta ki. Az ország rendei tehát abban állapodtak meg, hogy a jövő törvényhozásig a törvények világos rendelkezéséhez szorosán ragaszkodni fognak, s

mindazt, a mi a törvényekkel ellenkezik, kötelező erő nélkülinek fogják tartani. A jövő törvényhozásnál pedig ismét határozatosan fogják követelni az orvoslást, mely most a nemzet közkívánatát gátló ellenszegülés miatt el nem érthetett...*

*

És valóban 1839 végén a rendek újra fölvetették a befejezetlenül maradt vallási sérelmek tárgyalását. Meg is alkották a törvényt, mely azonban királyi szentesítést nem nyert. Természetes, hogy ez a körülmény és az, hogy a pápa is beavatkozott a dologba és a főpapok eljárását helyeselte, még inkább elkeserítette a rendeket, sőt az országos közhangulatot is.

Most már a sérelmek szaporodtával a vármegyék is fölvettek a harcztot a főpapok eljárása ellen; a hol csak lehetett, megakadályozták rendeleteik végrehajtását. Föliratok mentek a kormányhoz és kérvények az országgyűlésekhez. Bekövetkezett az a lélekemelő állapot hogy — a mint Kölcsey naplójából olvassuk — Luther és Calvin fiai összetett kezekkel nézhették, mint küzdenek igazai-kért a szabad érzelmű katolikusok a katolikus papok túlkapásai ellen.

Az 1843—44-iki országgyűlésen már a rendek erélyesebb rendszabályokhoz nyultak. Többé nem elégedtek meg az eddigi követelésekkel, hanem gyökeres reformokat követeltek, különösen a vegyes házasságok és az áttérések körül tapasztalt visszaélések ellen. Hatalmas szónoklatok hangzottak el a főpapok ellen; sőt akadt az alsóházban Wurda győri kanonok személyében olyan szabadelvű főpap is, a ki a vallásszabadság korlátlanágát merte hangoztatni.

Ehhez járult a papi javak birtokok kényes kérdésének fölvetése is, mely a klérust méltán megdöbbentette. Az

* *Deák Ferencz beszédei* I. k. 272. l. Második kiadás.

ország több vármegyéjében élénken tárgyalták azt a kérdést: mi volt a czéljok az első magyar királyoknak a papi javak adományozásakor? Szinte egyhangú volt a közvéle-

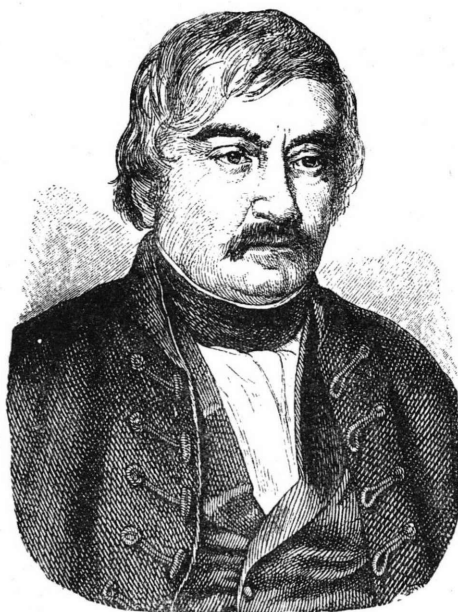

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN.

mény arra nézve, hogy a papok azért kapták roppant kiterjedésű birtokaikat, hogy a magyar pogányokat a keresztényen vallásra térítsék s abban oktassák és neveljék. Ezen kötelesség teljesítése igen terhes volt. Sok munkával, sok

költséggel és veszedelemmel járt. De mióta a pogány magyarok keresztyén magyarokká lettek, az egyházi rend egyik legsúlyosabb kötelesség alól fölmentetett, és századok óta már nem a megtérítés, hanem csak a nevelés egyedüli kötelessége maradt a papságnak.

Borsod vármegye követei, Palóczy László és Szemere Bertalan 1844 július 13-án, utasításukhoz híven, az ország-

PALÓCZY LÁSZLÓ.

gyűlésen azt az indítványt tették, hogy az egyházi vagy papi minden jöszágok jövedelmei, kiszakasztván azokból azon meghatározandó összeget, mely az istentisztelet s a vallás külsőképen is díszes föntartására, valamint a papi személyek állása és hivatala fontosságához mérsékelt, állandó és szinte meghatározandó mennyiségű évi fizetéseire megkivántatik, az ezektől fölmaradandó jövedelmek részint a

szükséges népnevelésre, iskolák fölállítására, a meglevők czélszerű elrendezésére, részint a tanítók képzésére s azok jobb fizetésére, részint országosan meghatározandó más közhasznú czélokra forditassanak!

Ez az indítvány nagy riadalmat okozott a papi körökben és némely katolikus főuri családokban is. Az orszá-

SZEMERE BERTALAN.

gos választmány, mely a sérelmek és kivánatok összeszedésére s azok feletti véleményadásra volt kiküldve, szinte zavarba jött arra nézve, mit csináljon ezzel a nagy jelentőségű indítvánnyal? Végre abban a javaslatban állapodott meg, hogy «a jelen kívánatot törvényes jogokkal ellenkezőnek találja, s mint ilyet, nem találja pártolásra méltónak».

Az e feletti tárgyalás részleteit, bármily fontosaknak találjuk is, nem közölhetjük.* Csupán annak megállapítására szorítkozunk, hogy ez a tárgyalás, jóllehet a kérdés jövődő föltámadásig nyugalomba helyeztetett, fölébresztette a közfigyelmet és megérlelte azokat az eszméket, melyek az 1848 : XX. törvényczikkben kifejezést nyertek.

A kormány mindent elkövetett, hogy a protestánsok reményeit letörje, és az 1844-iki III. törvényczikknek áttérésekre vonatkozó rendeleteit is kijátszotta. A király elé terjesztett panaszokra válaszok nem jöttek.

Ilyen feszült állapotban találta az országot és a protestánsokat az 1847/8-iki országgyűlés.

Az 1848-iki márcziusi pontok homlokán az volt olvasható, hogy «legyen béke, szabadság és egyetértés!» A negyedik pontban pedig külön, hogy legyen törvény előtti egyenlőség polgári és vallási tekintetben. Még a bécsi német olvasó egyesület is azt követelte, (7. pontban) hogy biztosítsák a szabad vallásgyakorlat, a vallási egyenlőség, szűnjenek meg egyes vallások kiváltságai!

Ki merészelt volna ekkor szembe szállani ezekkel az eszmékkal?

Ilyen hangulat mellett Magyarország gyűlésének alsó táblája is szükségesnek látta a válaszfőirati javaslat egyes kifejezéseit világosabban kifejteni. Jelesül kijelentette, hogy «a szellemi fejlődés ápolásának szüksége» alatt «a népnevelés, a valláseggyenlőség, az esküdtszék, és a szabad sajtó» értendő. Ezen kiegészítéssel került a Kossuth-féle főirati javaslat a főrendiház elé, mely azt minden változtatás nélkül, egyhangulag elfogadta.

Ez alatt a protestánsok is mozogni kezdtek. A tiszántúli református nagy kerület, a pesti márcziusi pontokhoz

* L. Kovács Ferencz munkáját az 1844-iki országgyűlésről, melynek a papi javak tárgyalásáról szóló része külön lenyomatban is megjelent. 1886.

hasonlóan, márczius 22-én tartott gyűlésében tíz pontban állította össze kívánságait. A bevezető sorokban az egybegyűlt reformátusok határtalan bizalmukat fejezték ki az

PETŐFI SÁNDOR.

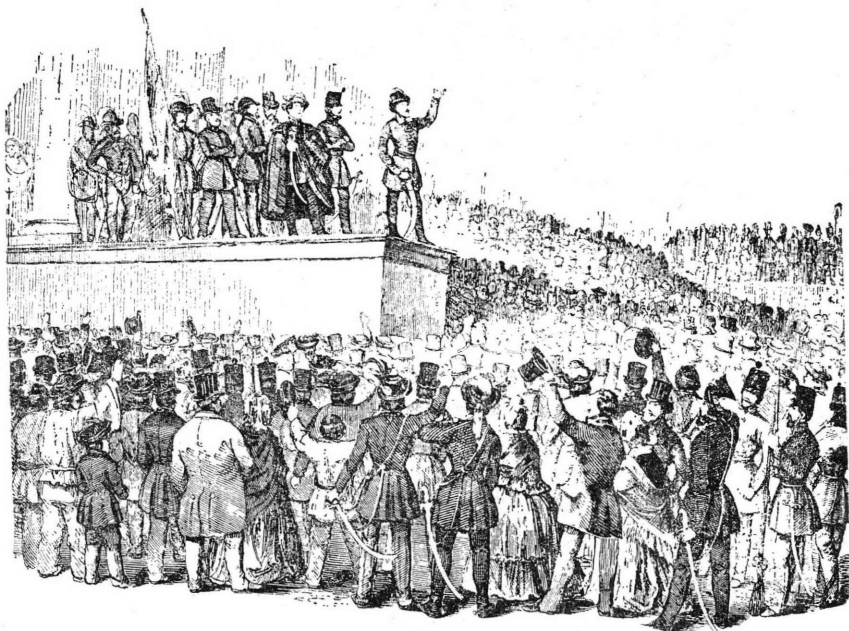
országos rendek iránt. E bizalom alapján terjesztették föl a következő általános pontokat:

1. Kivánjuk az általános lelkiismereti szabadságot; hitfelekezetek közötti teljes és tökéletes egyenlőséget és viszons-

ságot; következésképen az «uralkodó és bevett vallások nevével, emlékezetével, eszméjét örök időkre megszüntetni akarjuk.

2. Kivánjuk, hogy minden vallásbeli felekezetek szükségait az álladalom kincstára teljesítse; hivatalnokait az állam fizesse, nyugdíjazza, felekezeti népesség arányában.

3. Protestáns katonák lelki szükségéinek teljesítése végett mindenütt protestáns tábori lelkészek tartassanak.

AZ ELSŐ NÉPGYÜLÉS A NEMZETI MUZEUM ELŐTT.

4. Egyházi hivatalnokaink polgári állása, rangja határozottassék meg.

5. Ha és hol valamely hitfelekezet képviseltetik, protestáns hitfelekezetünk is aránylag képviseltessék.

6. A protestánsok a magyar korona alatt mindenütt szabadon lakhassanak; vallási és polgári jogokat szabadon élvezhessenek.

7. A nevelés általános ügyét az álladalom fölkarolván, elemi és reáliskolákban minden növendék díj nélkül tanulhassanak; egyébiránt pedig minden felsőbb iskolák és minden hitfelekezetekhez tartozók előtt kölcsönösen nyitva tartassanak.

8. Minden hitfelekezetbeli iskoláknak költségeit, úgyszintén az azokban tanító egyének fizetését, nyugdíját az álladalom fedezze.

9. A magyar nemzeti egyetem, nevének megfelelően, minden hitfelekezetre nézve, minden tekintetben közös legyen.

10. A hazában működő minden tanítóknak polgári állása, rangja megállapíttassék.*

Az egyetértő nemzet rózsás reményekkel tekinthetett a jövőbe. A márczius 15-iki és a reformátusok márczius 22-iki pontokban foglalt kívánságok sorsa biztosítva volt.

Ezeknek tárgyalására mindjárt az első felelős magyar miniszterium kinevezése után került a sor. Mikor az egész nemzet az alkotmányos szabadság diadala feletti mámorban úszott és feszült kíváncsisággal várta az új miniszterek kinevezését: akkor a magyar klérus, illetve a püspöki kar azzal lepte meg a világot, hogy hadat izent a vallás- és közoktatásügyi miniszterium szervezésének!

*

Ugyanis a főrendiházban ülő püspökök nem tudtak megbarátkozni azon gondolattal, hogy az ő egyházi ügyeik ezentúl ne az ő befolyásuk alatt álló helytartótanács, hanem a független és a nemzetnek felelősséggel tartozó miniszter által intéztessenek. Ezért értekezletre jöttek össze, hogy az Őfelsége által már elfogadott új miniszteri kormányrendszer és ennek következtében beálló új egyházi viszonyok felett tanácskozzanak. Itt egyhangulag kimondották, hogy az ő nézetük szerint Őfelsége, azon legfelső

* *Prot. Egyh. és Isk. lap.* 1848. 15. szám.

hatalmát, melylyel mint apostoli király az ősi alkotmány, jelesül az 1790 : XXIII. törvényczikk szerint a katolikus egyház körül addig gyakorolt, nem ruházhatja át a vallás- és közoktatásügyi miniszterre. Ez szerintük a magyar apostoli királynak az egyháztól nyert személyes joga, mely másra át nem ruházható, mely — ha azt Őfelsége tovább nem gyakorolhatja — visszaesik azon egyházra, mely csak az apostoli király iránti pietásból, a királyi hatalomban oltalmat keresvén, adatott át a koronának! Ebben az észjárásban benne foglaltatik az ország veszedelme. Mert e szerint a magyar alkotmányos király hatalma az egyháztól függ!

A püspökök a főnnálló viszonyok között, nem tartották ugyan tanácsosnak az új felelős kormánynek előre bizalmatlanságot szavazni: de mivel az ily alkotmányos kormányrendszer természetében áll, hogy a hatalom mobilizáltatik; mivel a kormányra jutó emberek a politikai pártok többsége szerint örökös változásnak van alávetve: ők — ugymond — nem óhajthatják, hogy az alkotmányos felelős kormány a katolikus egyház fölött azt a jogot és hatalmat gyakorolja, melyet eddig Őfelsége legfőbb akaratótól függő dicasteriumai által gyakorolt. Azonban a szabadabb alkotmányos intézményeket a katolikus egyházra is kívánják alkalmaztatni. Már itt kezdték követelni, hogy a katolikus egyház mindazon jogokban részesitessék, melyeket az autonóm kormányzattal bíró protestánsok már régóta élveznek.

Mikor ezekben a püspök urak megállapodtak volt, még akkor nem tudták, hogy az új felelős kormánynyal szemben Őfelsége minő jogokat tart fön magának. Kívánataikat egy alázatos föliratban terjesztették Őfelsége elé, melyben kérik, hogy a katolikus egyház feletti régi apostoli királyi személyes jogát továbbra is megtartani kegyeskedjék, és azt az ország primása, vagy Őfelsége által kinevezendő más püspök elnöklete alatt, papi és világi tagokból alakítandó katolikus egyházi bizottságra ruházza. Ennek a bizottságnak az lett volna a hivatása, hogy a katolikus egyház

V. FERDINAND 48-ÉVI ARCKÉPE.

javait, alapítványait és alapjait Őfelsége nevében kezelje az iskolák kormányzatát az állami hatalomtól függetlenül vezesse stb. . . . Ha pedig — mondja a fölrirat — Őfelsége az egyház

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF.

fölötti legfőbb pártfogói jogát eddigi terjedelmében föl nem tarthatná: azon esetben kérik: méltóztassék a katolikus egyháznak önkormányzati jogát elismerni és megerősíteni,

hogy tudniillik a katolikusok is, mint a protestánsok és görög nem egyesültek, egyházi és iskolai ügyeiket, alapítványaikat és javaikat önnállóan kezeltessék — természetesen Őfelsége betekintési szabadságának fõntartása mellett. Ezzel kezdõdött meg az 1848-iki vallásügyi törvény elleni háború, még mielőtt a törvény megszületett volna.

Az ily értelmű folyamodást egy küldöttség vitte Bécsbe Őfelségéhez, ugyanakkor, mikor a felelõs miniszter kormányrendszer iránt, törvényjavaslatot királyi szentesítés elé terjesztett föl. Őfelsége habozása és az ebbõl keletkezett országos nyugtalanság ismeretes. Végre az udvar engedett az ország kívánásának. Ő felelõs miniszteri rendszert elfogadta és a miniszteriumot — a vallás- és közoktatásiügyi miniszterrel együtt — kinevezte. A katolikus püspökök kívánása tehát nem teljesült. Őfelsége legfelsõbb patronusi jogát megtartotta ugyan, de az érsekek, püspökök, apátok, és prépostok kinevezésén kívül a katolikus egyház egyéb ügyeinek vezetését a felelõs vallás- és közoktatásiügyi miniszterére bízta.

Nevezetes, hogy az akkori katolikus sajtó még késõbben is heves cikkekben támadta a kultuszminiszteriumot. A XX-ik törvény-cikkben kimondott jogegyenlõség és viszonyosság alapján követelni kezdte a katolikus autonómiát és a vallás- és közoktatásiügyi miniszter hatósága alóli fõl szabadítását. Hivatkoztak a protestánsok magoktartására, a kik készek voltak inkább lemondani az állami segélyrõl, sem hogy autonómiájukat fõláldoznák. Ha a protestánsoknak — úgymond — és görög nem egyesülteknek nincs szükségük cultus-miniszterre, a katolikusok még kevésbé kívánják, hogy egyházi ügyeikbe avatkozzék. Perger János és mások izgató cikkeket írtak ellene. Mi joga van — úgymond Perger — a statusnak egyedül a katolikus egyház nyakára nehezedeni és önkormányzási körét, nativus hatalmát csorbítani? Mi alapon hiszi magát fõlhatalmazottnak épen a katolikus fõpásztorai kinevezésébe befolylni s annak iskolai ügyét kormányozni? Márczius háta mögött a multat összezúztátok. Miként lehet, hogy csak a katolikus egyház volt azon testület, mely midõn minden rendes állapotra a szabadság és egyenlõség elve kiterjesztetett, maga maradt meg a status vas kezei között, mintegy foglyul? . . . Nem, nem; mi szabadok fogunk lenni, mi szabadok tudunk lenni. Nekünk kultuszminiszteriumra szükségünk nincs . . . a politikai exigenciákba

nem avatkozunk, de az egyház küszöbére és az iskoláink kormányzatába be nem bocsátjuk. Végül így fejezi be cikkét: Uraim! nekünk mielőbb a statustól válni kell, s a többi protestáns egyházak szabadságaiba helyezni egyházunkat; nekünk azon kell lenni, hogy a cultus-miniszteri institutio fölöslegessé váljék, ne legyen köre, se hatása, mert hiszen a katolikus egyház nem kiskorú, hogy épen csak azt vezesse a status; nekünk a vallásoknak status általi ellátását ellenzeni kell kitelhető erővel; mert az végre is nem lenne egyéb, mint a kilencz millió katolikusnak nagyszerű megadóztatása a protestánsok javára!

II.

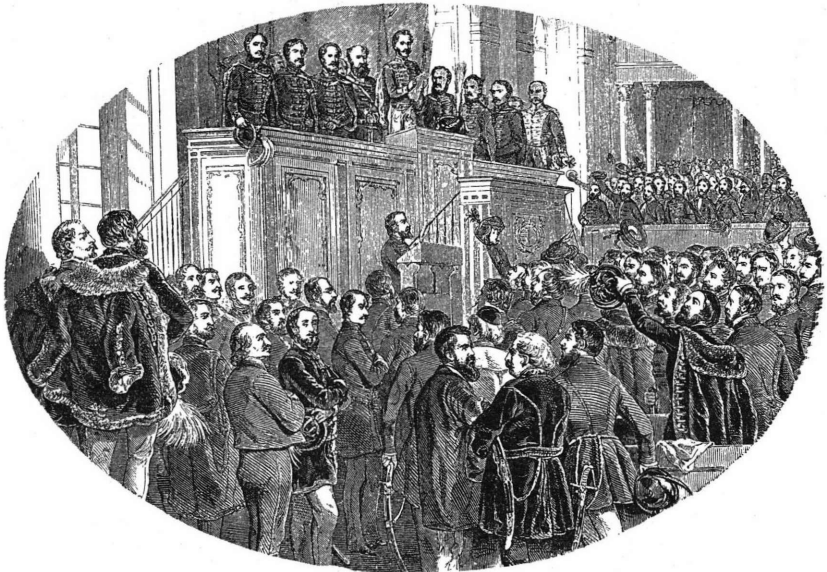
Az országos közhangulat ereje. — A kormány kinevezése előtti főpapi ellenkezés a vallás- és közoktatási miniszteri állással szemben. — Kossuth és a kormány fölfogása. — A törvényjavaslat tárgyalása, főrendi papság külön kívánságai. — Módosításait a Rendek nem fogadják el; a törvényjavaslat szövege elfogadtatik.

Ki birná néhány rövid szóval leírni azt a lelkesedést, mely a nemzet összes rétegeit, a társadalom széttagolt összes osztályait áthatotta az 1848-iki év elején?! Ki birná méltóképen elbeszélni azt a hatást, melyet a francia nagy forradalom vérkeresztségén keresztül ment eszmék, a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméi Európa összes nemzeteire; de különösen a jelszavak iránt fogékony és lelkesedésre mindig kész magyar nemzet ifjúságára is gyakoroltak?

Ezek az eszmék az 1848 februári párisi forradalom első puskalövésének hallatára új lángot élesztettek föl a magyar nemzet szívében és az ország apraja-nagyja kész volt eddig viselt lánczait széttörni és azokból fegyvert kovácsolni azok ellen, a kik a középkori előjogokat és kiváltságokat bármily formában, továbbra is föntartani akarták volna.

Természetes, hogy ily emelkedett hangulat mellett a vallási szabadság, a vallási egyenlőség és testvériség kérdéseit is föl kellett vetni.

Az előrebocsátott sorokból némi tájékozást szereztünk magunknak azon harcok természetéről, melyek 1827-től fogva a magyar országgyűléseken, a magyar főpapság vallási erőszakos eljárásai és a vele szövetkezett kormány visszaélései ellen folytak. Ezek a hatalmak együttesen tették «uralkodóvá» a római katolikus egyházat, és tették elnyomottá és üldözötté a többi törvényesen bevett vallás-

AZ ELSŐ ORSZÁGGYŰLÉSE PESTEN 1848 JULIUS 5.

felekezeteket. Ellenére annak, hogy 1608-tól fogva számtalan törvénycikk biztosította a protestáns egyházak szabad vallás gyakorlatát. Ez az állapot sehogysen egyezett az új korszak közszellemével, mely a szabadság eszméitől elragadlatva, minden külön osztályok és rendek előjogainak eltörését hangosan követelte.

Hogy az 1848-iki kormány, sőt az egész nemzet, miként fogta föl a helyzetet, az legvilágosabban tűnik ki

Kossuth Lajosnak, az 1848-iki törvényhozás vezetőjének egy 1871. évi január hó 12-dikén Turinban kelt leveléből. a melynek ide vonatkozó része szóról-szóra így hangzik:

KOSSUTH LAJOS.

«Az egyenlőség és viszonyosság elvének valóztatására csak egyetlen egy alternativa képzelhető. Vagy az, hogy az állam semmi egyháznak sem ad semmit. Vagy az, hogy

minden vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségait az állam fedezi. Az alternatíva első része a helyes, nem a második. Ezentúl ne avatkozzék az állam a vallás dolgaiba; de azt se engedje, hogy akármely egyházzá szervezett vallás az állami vagy polgári dolgokba avatkozzék. Legyen elve az, hogy a vallásfelekezetek . . . , ha sértik a törvényt, a törvény megtorolja a sértést. De, a míg a törvényt nem sértik; az ő dolguk, hogy mit csinálnak. Fedezzék közös érdekű szükségüket, fizessék papjaikat, tartsák föl iskoláikat, diplomáikat, a mint nekik tetszik, az államnak velök semmi köze. Nem ad nekik semmit. Ez az igazság.

Igen, de hazánkban az állam nem egyenlő mértékkel mért még azon vallásfelekezeteknek se, melyeket jogosultaknak ismer el. Egynémelyiknek sohase adott semmi ellátást egyházi és iskolai céljaikra. Egynek pedig igen gazdag ellátást adott; azt valóságos államintézménynek, papjait nemeseknek, főpapjait az ország első polgári karának, valóságos államhivatalnokoknak tekintette s igen gazdagon fizette . . .

Ekként levén a dolog, ha az 1848-iki országgyűlés az egyenlőség valószínűségét abban keresve, hogy semmi vallásfelekezetnek sem ad semmit, ennek alkalmazásául azt mondotta volna a protestánsoknak: Titeket soha semmi ellátásban nem részesítettem, jövőre se részesítelek; lássanak el híveitek, a mint akarnak: a római katolikus egyháznak pedig azt mondta volna: Számodra főtartom az eddigi állami ellátást, s így már most szent a békeség köztetek. «Egyenlők vagytok.» Ez csakugyan különös egy neme volna az egyenlőségnek, s nagyon furcsa módja az «osztó igazságnak».

Világos tehát, hogy ha a vallásfelekezetek közti egyenlőséget és viszonyosságot a «senkinek semmit nem ad az állam» útján akartuk volna megvalósítani: okvetlenül azt kellett volna indítványoznunk, hogy az állam jövőre megszűnteti azon ellátást, melyben ekkor a római katho-

likus egyház főpapjait és szerzeteit részesítette. Joga volt s van hozzá; ez kétségtelen.

De meg voltunk győződve, hogy ha e módot hozzuk indítványba, oly kérlelhetetlen harcot idéztünk volna föl, s oly hatalmas segéderőt kergettünk volna hazánk szabad-

GRÓF BATHYÁNYI LAJOS.

sága bécsi ellenségeink karjai közé, hogy az egész átalakulási nagy munka veszélyeztetve lehetett volna.

Nem maradt tehát más választásunk, mint vagy érintetlenül hagyni a vallás dolgát... és midőn szabadságot hirdetünk a nép millióinak, a szabadságnak ép azon ágát hagyni biztosítatlanul, melynek hiánya legérzékenyebben sújtja az ember kebelét: vagy pedig az alternativa másik

részéhez folyamodva, az egyenlőségnek azon módját választani, hogy az állam fedezze a vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségleteit. Rossz expediens; de mi azt választottuk, kénytelenségből. Csak így, csak ily vigyázattal s ily nehezen szívelt áldozatokkal törülhettük ki közjogunk táblájáról az «uralkodó vallás» szörnyetegét s írhattuk be helyébe az egyenlőség és viszonyosság elvét».

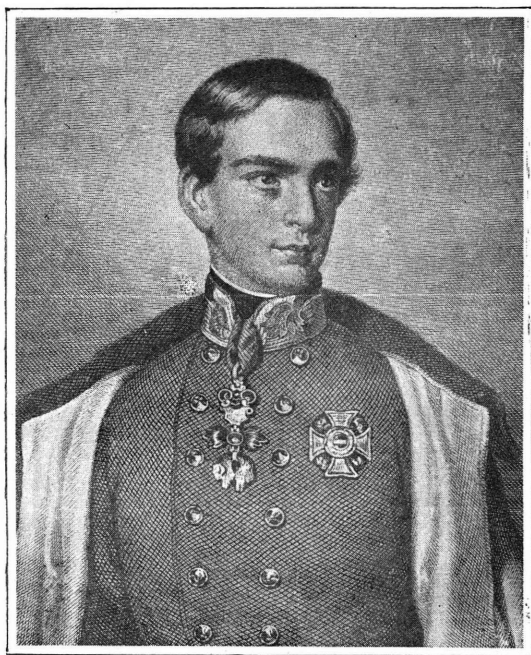
E szavakból világos, hogy Kossuth és társai az egyenlőség és viszonyosság elveit egészen másképen fogták föl, mint most a katolikus főpapság és a vele karöltve járó politikai néppárt vezérei. «Az uralkodó egyház szörnyetegét» akarják azok letörölni közjogunk táblájáról: míg ezek épen ennek a szörnyetegnek uralmát és kiváltságait akarták föntartani. Ez a punctum soliens, mely körül forognak az összes egyházpolitikai kérdések, melyek 1848-ban és az ország alkotmányának visszaállítása után a magyar törvényhozást és az egész hazai közvéleményt foglalkoztatják.

Hogy Deák Ferencz és minisztertársai is úgy fogták föl a helyzetet, mint Kossuth Lajos, azt Deáknak későbbben közlendő egyik beszédjéből fogjuk látni. Az 1848-iki törvényhozás arra törekedett, hogy a hazai felekezetek egymással békeességben élhessenek, hogy egymásnak haladását és érvényesülését ne gátolják. Az államot pedig meg akarták szabadítani azon szemrehányástól, hogy az egyik felekezetet gazdagon dotálja, míg a többiek iránt mostohán viseli magát. Azért törülte el az «államvallás» intézményét, hogy az egyenlőség kimondása által milliók szívéből gyökeresen kiirtsa az egymás elleni agyarkodásnak, a neheztelésnek és az irigykedésnek csiráit is.

Szabad egyház szabad államban-féle elvet csak úgy lehetett megvalósítani, ha az állam nem avatkozik az egyházak belügyeibe, se autonom közigazgatásába, se dogmáiba, legfeljebb a felügyeletét gyakorolja egyenlő elvek szerint valamennyi felett. De ezt is csak azon szempont-

ból, hogy az autonomia leple alatt az illető egyházak, sőt nem követnek-e el törvényellenes dolgot.

A közvélemény e tekintetben oly általános és oly erős volt, hogy az alsó házban még a katolikus papság se ellenezte a tökéletes vallásегyenlőséget.

FERENCZ JÓZSEF FŐHERCZEG 1848-BAN.

Az ismeretes vallásügyi törvényjavaslat márczius 31-ikén került tárgyalás alá. Batthyányi L. miniszterelnök, Deák, Eötvös és Széchenyi társaival együtt, Bécsben volt a királyi családdal való tárgyalás végett. Ezért a javaslatot Kossuth Lajos terjesztette elő az alsó táblán. Röviden előadta, hogy mivel a jelen országgyűlés missziójához tartozik «mindazon lépések megtétele», melyek által a rend, béke föntartása biztosítandó: két rövid törvénycikket terjeszt elő, a mind-

két hitvallású protestánsok és az óhitű görögök megnyugtatótatására. Az egyikben az unitáriusok vallása is bevételik a többi vallások sorába.*

Az elsőt, mely az összes törvényesen bevett vallásfelekezetek egyenlőségéről és viszonyosságáról szól, Pázmány helyettes jegyző olvasta föl. A fölolvastott cikkeket az alsó tábla egyhangulag, minden megjegyzés nélkül fogadta el. Az ennek kapcsán fölemlített zsidóemancipációt, a sajnos tapasztalt körülmények miatt Kossuth se tartotta tanácsosnak most egyszerre keresztülvinni.

A főrendiházban a főpapság méltó akart lenni tizenhetedik századbeli türelmetlen elődeihez. Megismételte a híres «*absque tamen prejudicio ecclesiae r. catholicae*»-féle kikötéseket.

Seitovszky János pécsi püspök, a későbbi primás, tárgyalni kívánta az összes cikkeket, mert — úgymond — nyolcz-százados törvényeken, a bécsi és linzi békekötéseken és számos fejedelmi eskün alapuló jogokról van szó. Kifogásai a második és harmadik cikkekre vonatkoztak. A tökéletes vallási egyenlőség és viszonyosság általános elveinek fölállítását ő olyannak tartja, mely nem békét, hanem nyugtalanságot fog előidézni. Hangsúlyozta ugyan,

* Szövege ez:

Törvényjavaslat a vallás dolgában:

1. §. Az unitária vallás törvényesen bevett vallásnak nyilvánítottatik.

2. §. E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve, különbség nélkül, tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapítottatik meg.

3. §. Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai közálladalmi költségek által fedeztessenek, s az elvnek részletes alkalmazásával, a miniszterium, az illető hitfelekezetek meghallgatásával, a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

4. §. A bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás, valláskülönbőség nélkül, mindenkinek kölcsönösen megengedettik.

5. §. A miniszterium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák, saját vallású tábori lelkészekkel látassanak el.

hogy nem tételezi föl a kormányról, hogy ez által a római katolikus egyház jogait akarná korlátozni; de ezeket az általános elveket nem tartja alkalmazhatóknak az egyházaknak különböző elvei és szerkezete mellett. Némi gyanus panasz hangján hozta föl azt a különbséget, hogy például a katolikus egyház nem választja szabadon előjáróit,

PÁZMÁNDY DÉNES.

mint a más felekezetek. Azt is elpanaszolta, hogy «a más vallásúak minden más befolyás nélkül, magok rendezik iskoláikat, kezelik alapítványaikat, míg a katolikusok nem. Azt természetesen bölcsen elhallgatta, hogy a katolikus egyházat, a nép megterheltetése nélkül, az állam tartja fenn, míg a más felekezetek saját filléreikből tartják fenn összes intézményeiket. Az egyenlőség, Scitovszky nézete szerint nem lehetséges. De ahhoz már szívesen hozzájárul,

hogy az egyházi és iskolai összes szükségleteket az állam fedezze, ha ez által az illetők sorsa javíttatik. De azt is csak azon föltétel alatt helyesli, ha a tulajdoni jog nem érintetik. Ez alatt ő az állami eredetű vagyon katolikus tulajdonjogát értette, a mit ott egész a legújabb korig minden katolikus püspök ismétli.

A negyedik cikkben kifejezett szabad iskolázás ellen is van kifogása, hivatkozván a francia és angol katolikusok azon szűkkeblűségére, melynél fogva nem engedik meg, hogy fiaik más felekezetű iskolába járhassanak. Kívánsága az, hogy a kimondott szabad elvek alkalmazása iránt a minisztérium a jövő törvényhozás elé kimerítő törvényjavaslatot terjesszen be. Akkor majd elmondja a katolikusok álláspontját.

Ócskay Antal, kassai püspök, hasonló szellemben beszélt. Valamivel erélyesebb hangon ismételte, hogy a katolikus egyház jogait és javait ilyen törvénynek soha sem fogja föláldozni! Ő már óvást is emel a szóban levő jogok és javak csonkítása ellen!

Fogarassy Mihály, szkodári püspök, ugyancsak a katolikus jogokat és javakat védelmezi.

Beszéde hiven tükrözi vissza az akkori katolikus főpapságnak gondolkozásmódját. Büszkén hivatkozik arra, hogy a katolikus vallás és egyház mindig hirdette az alkotmányos szabadságnak s egyházi függetlenségnek azon értelmét, miszerint magát és a népeket a túlterjeszkedő hatalom nyomása ellen védje. A jelen időben is, úgymond, ő tűzte ki Európa népeinek a haladás zászlaját, és ha a hatalmi nyomásnak ideje megint visszatérne: ő a népeket a szolgaság békoítól a szabad működés és fejlődés dicsőbb terére fogja kiemelni... Én a szabadságot közös kincsnek tartom és nem monopoliumnak; és a vallási szabadságról azt hiszem, hogy ez az emberi jogok legszentebbike...

Ilyen bevezetés után az ember azt hinné, hogy örömmel fogja üdvözölni a szőnyegen levő törvényjavaslatot.

Ez azonban csak olyan theoria volt, mely mindenkinek tetszhetik; de alkalmazásánál a római katolikus klérus először is azt mérlegelte, vajon ezen szép elvek alkalmazása nem fog-e beleütközni az ő anyagi érdekeik és előjogaik sziklájába!? És ezen mérlegelés azt a meggyőződést keltette fel az összes főpapokban, hogy szép a szabadság és egyenlőség a papiron, de az életben nem kérnek belőle másnak, csak önmagoknak.

Ezt aztán úgy fejtegette tovább Fogarassy is, mint Scitovszky, hogy ők hódolnak az elvnek, de nem az abból következő tényeknek. Az a «tökéletes vallásegyenlőség és viszონosság, mely a 2. §-ban mondatik ki, nagyon tág fogalomnak tünik föl előttük. Különösen a «viszónosság» szócska veszedelmes, mert félreértésekre és surlódásokra ad alkalmat». Ezt tehát nem fogadják el. Ennek az elvnek elfogadása, úgymond, olyan vágyakat költhetne föl a protestánsokban, melyeknek következtében a katolikusok olyan követelésekre indíthatnának, melyek az eddigi felsőbbeségi s kormányzási jogokba vágnak! A legfelsőbb kegyúri jogra vonatkozólag Fogarassy azt állítja, hogy «ha evangélikus atyánkfiaitól a viszónosságot át akarjuk hozni a katolikus egyházakba», akkor az ő nézete szerint «jogokat kell visszakövetelnünk a fejedelmektől, hogy egyházi főnökeinket az egyházi törvények szabályaihoz képest, káptalanaink által választhassuk, alapítványainkat magunk kezelhessük, minden iskoláinkat magunk kormányozhassuk, úgy miként ezt hazánkban a protestánsok teszik.

Azt tartom — mondja tovább Fogarassy — hogy Öfelsége eddig törvényes kormányhatóságai által gyakorolt, védnöki jogairól nem másként fog rendelkezni és rendelkezhetni, hanem úgy, hogy a katolikus egyházra visszassenek, a honnan az apostoli királyra voltak átruházva». Ezért módosítványt adott be arra nézve, hogy a viszónosság vallásfelekezeteknek csak «a hit elveit és egyházi szerkezetök épségben tartása mellett» adassék meg.

A 3. §-ban kimondott azon másik nagy elvre nézve, mely azt mondja, hogy «a vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségletei az állam által fedeztessenek» megint

BÁRÓ VAY MIKLÓS.

előre bocsátja, hogy a vallási szabadságnak mindig bajnoka kíván lenni, s ime nem ellenzi, hogy a papok fizetése a tized eltörlése folytán, valláskülönbség nélkül, az állam által fedeztessék, a mint azt a XIII. törvényezikk igéri. «De ha ezen törvényjavaslat által az czéloztatnék, hogy a

katholikus egyházzól, melynek nyolcz századon át szerzett saját (?) vagyona és alapítványai vannak . . . ezen vagyon a közálladalom által elvétessék és más vallásfelekezetekre is fordítottassék : akkor egyenesen kimondom, hogy bizton hiszem, miszerint az e honban élő hét millió katolikus ily szándékba, ily értelmű törvényjavaslatba soha nem fog beleegyezni. Annyi volna ez, mint a szent tulajdonnak megtámadása ; mit védeni és megóvni szent kötelesség ! Ha az volna a czél, akkor e törvényszakasz összeütköznék az 1791 : XXVI. törvényczikkbe is, melynek 10. §-ában az evangélikusok alapítványairól ki van mondva, hogy azoknak kezelése és kormányzása egyedül őket illeti . . .

Hasonlóképen tudjuk, hogy e honban a görög nem egyesült egyháznak szintén tulajdon alapítványai és javadalmi vannak, melyek saját kezelésük alatt állanak. Ezek magának a törvényhozásnak, a legfelsőbb kormányhatalomnak, magának a trónnak garantiája alatt állanak. És ha ez így van e felekezetekre nézve, akkor nem lehet más-ként a katolikusokra nézve sem. Ezek tulajdonának is szentnek, sérthetetlennek kell lennie, melyet követelni minden katolikusnak joga és kötelessége.

Itt hivatkozik az 1791 : XXVI. törvényczikk 12. §-ára, mely úgy az evangélikusok, mint a katolikusok alapítványait biztosítja. Mindezt az új törvényjavaslat fölforgatná, a mit feltételezni nem akar. Azt se akarja föltételezni, hogy e törvényjavaslat commassatióra vagy secularisatióra célozna ! Azért indítványozza, hogy ez a szakasz ezen mondattal bővítettassék : « a mennyiben azok a vallásfelekezetek mostani javaikból s alapítványaikból ki nem telnék ».

Valóban bámulatos és a katolikus szempontból tiszteletre méltó az a szívósság, melylyel a főpapság saját egyházi szervezetéhez és hitéhez ragaszkodik, a szabadság szent eszméjének hirdetése mellett. A törvényben árnyéka sincs annak, hogy a katolikus vallása vagy egyházszervezete megváltoztattassék, csak a jogviszonyról, a jogegyenlő-

ségről van szó, mely, ha mások iránt is gyakoroltatik, az reájok nézve sértő nem lehet. A protestánsok hasonló joga nem sértheti a katolikus egyház függetlenségét. Mégis a katolikus szónokok úgy beszéltek, mintha az ő egyházuk függetlensége és szabadsága veszélyben forogna!

*

A katolikus püspököknek ily állásfoglalása mellett mit tehettek a főrendiház protestáns vallású tagjai egyebet, mint azt, hogy a már is veszélyessé vált politikai mozgalomra való tekintettel, csendesítsék és megnyugtassák a kedélyeket. Tihanyi Ferencz, temesi gróf a pécsi püspöknek kifejezett aggodalmát feleslegesnek és alaptalannak mondotta. Kijelentette, hogy itt nem czéloztatik a tulajdonjog megtámadása. Hiszen ki van mondva, hogy a törvényezikben foglalt elvek mikénti életbeléptetése az illető felekezetek meghallgatásával történjék.

Igaz, hogy ezen megnyugtató nyilatkozat ellenére gróf Cziráky János még nagy hévvel szónokolt a katolikus egyház jogainak és javainak sérthetlensége mellett; de utána gróf Teleki Domokos és báró Vay Miklós protestáns főurak kifejtették, hogy a szőnyegen levő törvényjavaslatban semmi olyan irányzat nincs, mely egyik felekezetet a másiknak rovására elnyomná. A felett se kell aggódni, hogy egyik, vagy másik felekezetnek alapítványai elvételnének. Ezt maga a főnnálló gyakorlat is megezáfolja; mert egyik felekezetnek sincs kielégítő értékű alapja. Arról tehát szó se lehet, hogy akármelyiknek javait elvegyék.

Báró Vay Miklós után többen szólottak. Így Bezerédy Miklós makári püspök és Rimely Mihály szent mártóni főapát a szkodári püspök szellemében. Gyürky Pál, gróf Zay Károly és báró Bánffy Pál a javaslat változatlan elfogadása mellett. Gróf Forgách Antal, gróf Haller Ferencz, Hertelendy Ignác, gróf Andrássy György és Perényi Zsig-

mond gróf Cziráknak módosításait pártolták.* A törvényjavaslat szövege elfogadtatott.

Hátra volt még a görög nem egyesült vallás ügyében benyújtott törvényjavaslat tárgyalása. Ez április 4-én került

TIHANYI FERENCZ.

* Tudniillik azt, hogy a 2. §-beli jogegyenlőség «a saját hit-elvei és egyházi szervezete sérthetetlensége» mellett állapíttassék meg. A 3. §. pedig ezzel bővítettessék: «az oktatás szabadságának, saját elvei szerinti teljes alkalmazása mellett».

szőnyegre. Maga Kossuth Lajos terjesztette elő azt is, hangsúlyozván itt is «a rend és nyugalom» biztosítását.

Az első pont az 1844:III. törvényczikk rendelkezését a görög nem egyesültekre is kiterjeszti.

A második a templomok elvételéről szól. Én, úgymond Kossuth, e tárgyban nem lévén eléggé avatott, az illető főpapokat kérdeztem meg, s azok ekkép nyilatkoztak, hogy a szerkezet által a nyugalom biztosítva lesz. E szerint, ha valamely község nagyobb része megy át az új vallásra, a templom a régi vallásban megmaradt része marad.

Erre Szilágyi nagyváradi egyesült görög káptalan követe megjegyezte, hogy az ő hitfelei nem voltak megkérdezve. Különben ő azt a polgári törvényt tartja legtökéletesebbnek, melyben a vallásról egy szó sincs. Örvend az egyenlőségnek. Ugyanezt fejezte ki Sárkány bakonybéli apát is, hangsúlyozván, hogy elvárja Kossuthtól, hogy azon lesz, miszerint az ő kérelmeik is meghallgattassanak. Erre egyenesen föl is kéri a kormányt.

*

Erre Kossuth fölszólalása igen érdekes vitát idézett elő a papok nőtlenségéről. Ugyanis Kossuth megemlíti azt, hogy a katolikus vallásúak még a jelen törvényjavaslat után is jóval több jogokat és hasznokat fognak birni, mint a többi vallásfelekezetekhez tartozók. Nem érti tehát, miféle kérelme és sérelme lehet a katolikus papoknak még azon fölül, a mit már eddig előadtak, ha csak nem az, hogy nőtelenek!

Én, úgymond, ezennel kinyilatkoztatom, hogy valamint minden egyéb viszonyokban, úgy a coelibatus eltörlésében is szívesen nyujtok segédkezet, a mennyiben rajtam áll. Erre általános derűtség és helyeslés hangzott föl minden oldalról, mire Kossuth azonnal megjegyezte, hogy e tárgyat sokkal fontosabbnak tartja, semhogy a jókedv és tréfa tárgya lehessen. «A jelen általános mozgalmak között, folytatja beszédét, az ország sok vidékeiről különféle óhajtá-

sokat kaptam; de egy tárgyban se annyit, a mennyit az alsóbb papság az ország minden vidékéről beküldött a coelibatus eltörlése mellett. (Hangos tetszés.) E nyilatko-

GRÓF TELEKY DOMOKOS.

zatok eléggé tanusítják a kor előrehaladott szellemének hatását a klerusnál is. Azonban én úgy gondolám, hogy e tárgyban az indítványozás nem reám tartozik, hanem

egyenesen a papságra. Itt az idő, hogy a papság, a mint behozta a coelibátust, azonképen el is törülje. Most csak azért szólottam e tárgyban, mert a főtisztelendő úr némi kívánatokat említett föl, s én nem gondolhattam mást, mint épen ezt, mire nézve szolgálatomat ezennel följajánlom.

Az a lelkes általános tetszés és helyeslés, mely Kossuthnak szavait követte, jelezte a kérdés korszerű voltát. Mert Kölcsey Ferencznek szavaival élve, a ki nem szereti családját és háza népét, az a hazát sem szeretheti, mely alapja minden társadalomnak és minden ország fölvirágozásának. Sárkány Miklós bakonybéli apát azonban rossz néven vette Kossuthnak szavait és egyszerű tréfának akarta azokat tekinteni. Mint ilyet ő is köszönettel és lekötelezettséggel fogadta Kossuth szavait. De hogy föltüntesse, mi minden kívánsága lehet még a katolikus egyháznak a viszonosság tekintetében, a papi nőtelenségen kívül, gúnyos hangon engedelmet kért, hogy Kossuth «ropant tehetségeinek» saját csekély erejével e tárgyban némi segítségére lehessen.

Itt aztán fölpanaszolja, hogy «protestáns hazánkfiai szabadon választják superintendenseiket s egyéb egyházi főnökeiket; nálunk ez másképen van . . . itt a miniszter ellenjegyzésével a király dönt: tehát a viszonosság tekintetében van mit követelnie».

Azután a katolikus egyház kénytelen a patronátusi jog előtt meghajolni, ellenben a protestáns hazafiak patronust nem ismernek . . . A protestáns hazafiak mindenféle konventeket szabadon hívhatnak össze; ellenben a katolikus egyház e lényeges joggyakorlatban is korlátozva van. A magyar egyház utolsó zsinatának aktái 1822-től a kormány irattárának poros halmai közt hevernek . . . A protestáns hazafiak kedvök szerint használják külföldi iskoláknál tett alapítványokat, ifjaikat szabadon küldhetik külföldi egyetemekre, míg a katolikusok Rómában lévő nagyszerű alapítványok használatát is a kormánytól kénytelenek kérni . . . Említ-

hetné, úgymond tovább, alapítványaink kezelését, a társas jogot és egyebet, a mit a viszonyosság nem ad meg nekik; de csak azt az egyet hozza föl, hogy a protestáns egyhá-

GRÓF ZAY KÁROLY.

zak, szervezetükből eredő hatalmukkal, híveik életének s erkölceinek megítélésében, s ítéleteik nyilvánításában szabadon élnek; míg a katolikusoknak az egyházi ítélet kihirdetése előtt is, helybenhagyásért a kormányhoz kell

folyamodniok. Tehát a katolikus egyház szabadsága addig sem terjed, hogy a katolikus közmoráltól való eltérés miatt ítélet mondhasson! . . .

Ebből és még sok hasonlóan fölhozásából szónok azt a reményt meríti, hogy Kossuth be fogja látni, hogy a katolikus egyháznak, viszonyosság tekintetéből igenis sok követelése lehet.

A mi a papok nőtlenségének eltörlését illeti, erre nézve Sárkány apát helyesli Kossuthnak abbeli fölfogását, hogy ez a katolikus egyháznak belügye, és hogy az erre vonatkozó indítványnak onnét kell jönnie. Az országgyűlés nem avatkozhatik a katolikus egyház belügyeibe, épen a viszonyosság elvénél fogva sem. Egyébiránt a mi azokat a katolikus papokat illeti, a kik a papi nőtlenség eltörlését kérték a kormánytól, az egyház tudni fogja, mit kell velük csinálnia, ha nyílt sisakkal lépnek föl. Az egyház érvényesíteni fogja hatalmát olyanokkal szemben, a kik szeretik fölszedni az egyházi javadalmakat, de fegyelmének terhét viselni nem akarják.*

Ez a nagy fontosságú kérdés nemcsak hazánkban, hanem Európa más katolikus államaiban is foglalkoztatta a közvéleményt. Ellene leginkább azt szerették fölhozni, hogy egy nős papnak nehezebb az élete, mert a családra nagyobb költségei lennének. Ki gondoskodnék halál esetén a hátramaradt özvegy és árvák ellátásáról . . . stb.

E részben azonban semmiféle határozat nem hozatott.

Úgy látszott, hogy a felköltött szenvedélyek lecsillapodnak. De a katolikus püspöki kar, híven a mult századok hagyományaihoz, szövetkezve néhány világi katolikus főrendekkel, óvásukat jelentették be. Sőt értekezletre gyűlvén össze, egy petitiót szerkesztettek, melyben a «törvényesen kimondott s általuk is helyeselt lelkiismeretbeli szabadság és vallások közötti egyenlőség tekintetéből, de a

* Somogyi Károly, *Religio és Nevelés*, 1848. I. 239—422. 1.

BÁRÓ RADVÁNSZKY ANTAL.

római katolikus egyház jogainak biztosításául is» azt kívánják:

1. hogy a római katolikus egyháznak, úgy mint a többi felekezetnek az államhoz való viszonya is a szabadság és vallásos függetlenség alapján, törvény által rendeztessék.

2. hogy a római katolikusok szabadon tarthassanak zsinatokat;

3. hogy az állam felügyelete mellett saját iskoláik alapítása, czélszerű elrendezése és igazgatása iránti joguk biztosíttassék; és végre

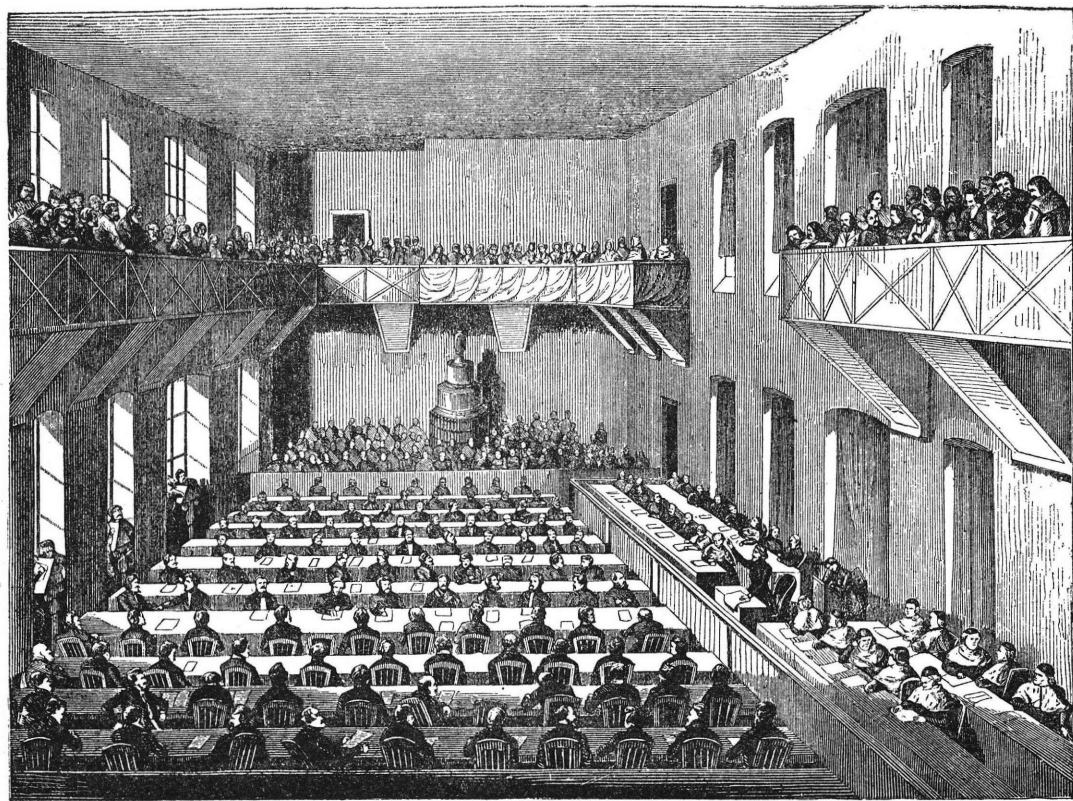
4. hogy a mint a többi bevett felekezetek maguk kezelik alapítványaikat: úgy a római katolikus alapítványokat is, kivéve a magyar királyi egyetemet, egy csupán egyházi és világi katolikusokból álló bizottság kezelje.

Ezt a petitiót Rónay János csanádi követ a következő nap, vagyis ápril 7-én az országgyűlés elé terjesztette. Deák Ferencz igazságügyminiszter sajnálatát fejezte ki a felett, hogy e tárgy korábban nem került a tábla elé. Most már az idő rövid s vannak megkezdett mulhatatlan teendők, melyeknek bevezetésére alig van néhány óra. Legegyyszerűbb volna a petitióra azt mondani: nincs többé idő. Ezt azonban nem tanácsolja, mert a petitióban méltánylásra méltó dolgok vannak s a legszamosabb taggal bíró felekezet kedélyét megnyugtató nélkül hagyni nem lehet. Azt javasolja tehát, hogy e fontos tárgyban más napon értekezlet tartassék.

Ápril 8-án a rendek táblája értekezletté alakult át. Tanácskozás következtében a kérvény, az illető katolikus felek beleegyezésével (!) a napirendről levétetett.

Ezt a körülményt különösen azért kell itt hangsúlyoznunk, mert a római katolikus klérus az igazság elhallgatásával, úgy adta elő az ügyet, mintha az országgyűlés az ő hozzájárulása nélkül ridegén utasította volna vissza a kérvényt! Pedig kölcsönös beleegyezés alapján történt.

A közönségnek illetén félrevezetése volt az oka annak

KÖVETI TÁBLA ÜLÉSTERME POZSONYBAN. 1818-BAN.

az elkeseredésnek, melylyel a római katolikus irányú lapok izgatták a kedélyeket. Mindenféle alakban hirdették, hogy a kormány a katolikusok kérelmét ridegen visszautasította, míg egy nappal később a szerbek hasonló kérelmét kegyesen fogadta!

Ez természetesen rossz vért okozott a katolikusoknál. Többen éles szavakat használtak az eljárás ellen és boszúsan fenyegetőleg kijelentették, hogy a katolikus petitió, bárha megfoghatatlan «könnyedséggel» félre is vettetett, de nem bukott meg. Buknia már csak azért sem lehet, mert visszautasíthatatlan igényeket foglal magában; jogokat követel vissza, melyek sajátjaik s az egyenlőség és viszonyosság törvényes alapján a törvényhozástól azt kéri a magok részére biztosítani, minek a többi vallásfelekezetek háborítlan birtokában vannak.»

Ez volt az a hadüzenet, mely után a főrendiházban is visszhangra talált; és a mely oly küzdelemmé fejlődött, melynek hatását még ma is érezzük.

Az alsóház üzenetére vonatkozólag Scitovszky János püspök a főrendiházban kijelentette, hogy «óhajtotta volna ugyan, hogy a karok és rendek ezen üzenetüket bővebben megindokolták volna; de jöllehet ő és társai csak a vallásbeli viszonyosságot és azt az elvet akarták biztosítani, quod uni justum, alteri aequum, s e tekintetben most is óhajtana a módosítások bevétele: a jelen körülményekre való tekintetből, az üzenetet elfogadja. Csupán óvását kívánja kifejezni társaival együtt azon következesek ellen, melyek a katolikus egyház jogait sérthetnék. Majláth György országbíró megnyugvást talál abban, hogy a karok és rendek magok is kimondták, miként a hit elvei nem lehetnek a törvényhozás tárgyai, s épen azért ő csak a netán bekövetkezendő sérelmes esetekben fogná látni az óvásnak helyét.

De Fogarassy Mihály püspök a protestáns főrendek ellen polemizálva, mégis fölszólalt a karok és rendek tagadó üzenete ellen. Szerinte az alsó tábla üzenete nem meg-

nyugtató. Azt a kijelentést, hogy a vallási elvek már magokban is sérthetetlenek, helyesli; de szerette volna, ha kk. és rr. az egyházi szervezet sérthetlenségét is kimondották volna. Mert minden egyház szerkezete annak vallási elveiből folyik, s azon elvek szerint alakul. Azért «a hitelvek és egyházi szerkezetek épségben tartása» oly szoros kapcsolatban áll egymással, hogy a ki az egyiket sérti, az sérti a másikat is. Fogarassynak az az elve, hogy két status egy országban ugyan nem lehet, hogy a világi és egyházi hatalom egymástól független. Ezt csak azok vonják kétségbe, a kik az egyházat a status szolgálojává akarják tenni. De a kik az egyházat főnntartani akarták, azok annak függetlenségét mindig tiszteletben tartották. «Azon egyház, mely a világi hatalom járma alatt nyög, nem fogja gyámo-lítani a világi hatalmat. Ezt csak olyan egyház tehetné, mely független lévén, függetlenül működik, függetlenül tanít és függetlenül terjeszkedhetik. Ennek alapján kérte a főrendeket, hogy e két szónak hozzátételét kérik a karoktól és rendektől.

Azonban a főrendek Scitovszky értelmében az üzenetet elfogadták és a kormány a törvényjavaslatot a görög nem egyesült vallásúakra vonatkozó pontokkal együtt megerősítés végett a királyi Felség elé terjesztette.

III.

Kíséret az 1848-iki vallásügyi törvény végrehajtására. Első félreértések; eltérő felfogások. A protestánsok intézkedései és aggodalmi, javaslatai.

A király a nagy fontosságú XX. törvényzikket a főpapok óvástétele ellenére szentesítette. Ez országszerte nagy örömet okozott.

A miniszteriumot, mint láttuk, maga a törvény utasította, hogy az illető vallásfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elé kimerítő törvényjavaslatot terjesszen be. És a vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzá is látott nehéz feladatának megoldásához. Még augusztus havában hívta fel a felekezeteket javaslataik megtételére. Kétségtelen, hogy a szentesített törvény békés, csendes viszonyok között, minden nehézség nélkül végrehajtott volna. Azonban a rohamosan bekövetkezett sajnós politikai és hadi események, valamint a clerus magaviselete, heves izgatása a békét és nyugalmat feltételező alkotásokat lehetlenné tette.

A míg csak a nagy elvek kimondásáról volt a szó, addig a munka könnyen és gyorsan ment; de mikor azoknak az elveknek életbeléptetésére került a sor, akkor egyszerre a nehézségeknek egész tömege jelentkezett. A remény és rettegés érzelmeinek hullámválása által felzaklatott kedélyek szélsőségek felé sodortattak. A szabadság és egyenlőség eszmeinek diadalában bizó nemzet és annak sorsában most is őszintén osztozó protestáns felekezetek tele voltak lelke-

sedéssel, nemes szenvedélylyel és a jobb jövő iránti rendíthetetlen bizodalommal. A római katolikusok a főntebb említett «petitio» mellőzésének ürügye alatt, mert hiszen ahhoz előzetesen a clerus is hozzájárult, nehezteltek a kormányra, sőt az egész törvényhozó testületre. Ők is a jobb jövőt várták, de természetesen más okokból és más szempontból, mint a protestánsok. S valóban a közbejött és naponként változó politikai események zürzavarában kevés ember tudott tisztán látni és e fejlemények felett higgadt ítéletet mondani.

Miként a zsúfolt teremben felállított festvény előtt mozgó közönség különböző helyről, különböző felfogással és különböző izléssel nézve, ugyanazt a képet, az egyik rész ferdén, a másik egyenesen vagy rossz világításban látja: úgy történt az események gyors változását szemlélő lelkes hazafiakkal is. A megalkotott új vallásügyi törvényeket különböző felekezetű és nézetű emberek bírálhatták saját érdekeik szerint. Természetesen mindenki azon erős meggyőződéssel, hogy az ő fölfogása a leghelyesebb.

A protestánsok egészben véve meg voltak elégedve az új vallási törvénynyel. De mikor báró Eötvös József arra hívta föl őket, hogy a törvény 3. §-ának életbeléptetéséről tanácskozzanak; mikor az általa kibocsátott rendeletben a protestánsok azt olvasták, hogy «az egyházi és iskolai reformról» tartandó értekezlet Pesten, augusztus elsején fog megtartatni: akkor nagy zavarba jöttek, látván, hogy a jó miniszter a törvény 3. §-ának valódi értelmén túl «egyházi és iskolai reformokról» beszél.

Egyszerre találgatni kezdték: mit akar ezzel a miniszter? Hiszen a protestáns egyházi és iskolai reformokhoz neki semmi köze. Ez a protestánsok saját belügye stb. A tapasztaltabb férfiak látták, hogy az egyszerűen «tollhiba», mely könnyen lesz kiigazítható. Csak jöjenek össze, majd kiigazítják. A felsőbb hatóságok szokott önkormányzati eljárás szerint az esperességeket is meghallgatták.

Természetes, hogy a szónokok itt is, ott is kiterjeszkedtek a felmerült kérdések megoldásának módozataira is.

Báró Eötvös József, még mielőtt a protestáns gyűlések ideje letelt volna, csupa jóakaratból új kellemetlen meglepetést szerzett a protestánsoknak. Ugyanis készített egy «népoktatási törvényjavaslatot», melyet a képviselőház elé terjesztett, a nélkül azonban, hogy azt a protestánsokkal előlegesen közölte volna! Mikor ezért a protestáns vallású képviselők megtámadták, azzal mentette magát, hogy idő rövidege miatt egyes protestáns tanfériak véleményét is kikérte. A javaslat bővebb megfontolás okából le is vétetett a napirendről.

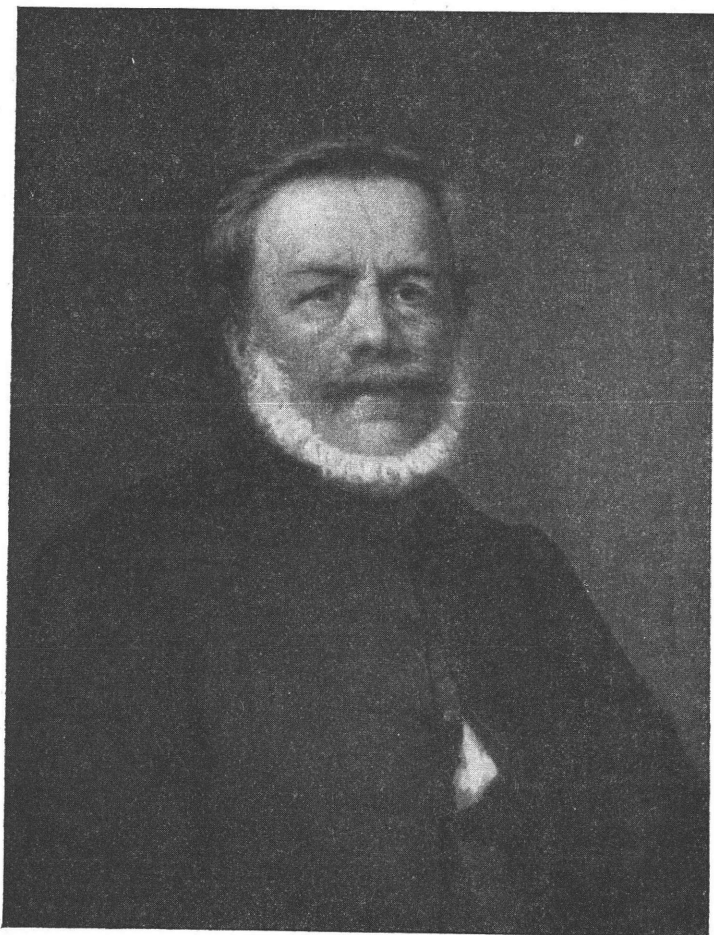
Még egy harmadik kellemetlenség is felmerült, mielőtt a protestáns felekezetek egymás között valamir nézve megállapodtak volna. Ugyanis az összegyűlt kiküldött protestáns egyháztagok kérdést intéztek a miniszterhez, hogy mely napon kívánja őket fogadni és a célba vett értekezletet megtartani? Mire Eötvös az válaszolta, hogy ő az értekezlet alatt azt értette, hogy a kerületek egymással értekezzenek, s megállapodásaikat írásban közölik vele. Személyes érintkezésbe nem szándékozik velük lépni.

Ez a válasz ismét megütközést és lehangoltságot idézett elő a protestáns egyházak bizalmi férfai között. De mivel Eötvösben rosszakaratot senki sem tétélezett fel, megnyugodtak azon ígéretében, hogy hajlandó őket elfogadni.

*

Ennyi félreértés után végre megértették egymást. Az evangélikus, református és unitárius egyházak küldöttei először külön-külön tárgyalták a kérdéseket és csak azután jöttek össze közös értekezletre.

Az evangélikusok egyetemes közgyűlése a tiszai egyházkerület indítványát tette magáévá. Ennek alapján ki-mondá, hogy «az evangélikus egyház a maga autonómiáját,

BÁRÓ PRÓNAY ALBERT.

mely szerint békekötések és országos törvények alapján egyházi és iskolai, nemkülönbön közigazgatási, törvénykezési és pénzbeli ügyeit az országos kormány felügyelése mellett önmaga intézi, s ehhez képest egyházi törvényhatóságait és törvényszékeit szabad választás alapján maga szerkeszti: ezentul is, mint a protestáns szabadság közkincsét megtartani kívánja.*

A némi késedelemmel megjelent erdélyi evangélikus egyházkerület követői kijelentették, hogy «ámbar a jelen gyűlésben részt vettek, mindazáltal az itteni határozatok hozatalába nem bocsátkoznak, mivel ők teljes vallásszabadsággal s némely kiváltságokkal is bírván, ezeket gyengíteni s német nyelvüket feláldozni nem akarják. De a földrajzi távolság is nehezíti az összpontosítást, ugyanazért végzéseinket csak tudomásul kívánják venni, de magokra nézve kötelező erejűeknek el nem ismerhetik.

Ime, a régi jogokhoz, sőt az erdélyi százszok még «kiváltságaikhoz» való ragaszkodása annyira előtérbe lépett, hogy jó eredményt már ez okból sem lehetett várni.

A reformátusok és unitáriusok nézetei lényegökben megegyeztek az evangélikusok nézeteivel. Ezek aztán egy közös értekezletre jöttek össze szeptember 3-án a pesti vármegyeház nagytermében. Rövid tanácskozás után összefoglalták kívánságaikat s kebelökből egy közös küldöttséget választottak, mely aztán báró Prónay Albert bányai evangélikus egyházkerületi felügyelő házában értekezett a vallásügyi miniszterrel.

A küldöttségnek megbízott szónoka Szoboszlai Pap István, a tiszántúli hatalmas református egyházkerület püspöke volt.

Ez kellő indokolással kinyilatkoztatta, hogy «a mennyiben hazánk, mostani veszély környezte állapotában, (mikor már Jellasics horvát bán betört volt az országba)

* Lásd az 1848. évi aug. 30-iki gyűlés jegyzőkönyve 2. pontját.

SZOBOSZLAI PAP ISTVÁN REF. PÜSPÖK.

minden erő a haza megmentésére volna fordítandó, s ily körülmények között előterjesztett kívánataink teljesítését meg nem engednék: azokkal a béke helyreállításáig várakozni készen leszünk. Minthogy azonban a papi tized megszüntetése és az 1848:XX. törvényczikk 3. §-ában foglalt kifejlesztés következtében sok papi és tanítói egyén fizetése teljesen megszűnt, sok helyütt pedig a természetmennyekben való adózást és szolgálatot kezdik a hívek a lelkeseknek és tanítóknak megtagadni: kéri a miniszter urat, hogy az innét könnyen támadható zavarok eltávolítása, s papi és tanítói egyének anyagi állásának biztosítása végett e fizetések teljes pótlásáról azonnal gondoskodni kegyeskedjék. A mi az egyháznak az államhoz való viszonyát illeti, erre nézve kijelentik, hogy a három evangélikus egyház saját függetlenségéhez, mint legnagyobb kincséhez, szorosán ragaszkodik, következőleg egyházi és iskolai ügyeit a kormány felügyelete alatt az 1608., 1647. és 1791-iki törvények alapján ezentúl is önállólag akarja rendezni s kormányozni».

Erre báró Eötvös miniszter röviden válaszolván, megígérte, hogy a mennyiben a protestánsoknak kívánatai más hitfelekezetek jogaival ellentétben nincsenek, azokat az országgyűléshez terjesztendő törvényjavaslattal fogja teljesíteni. Teljes kárpótlásról azonban a jelen viszonyok között szó sem lehet. Most e célra egy millió forintnál többet nem ígérhet. Ennélfogva célszerűnek tartaná, ha az evangélikus hitfelekezetek, tekintetbe vévén más hitfelekezetek szükségait is, hozzávetőleg megmondanák, mennyit kívánnak e pénzüsszezből egy-egy superintendens részére igénybe venni? Erre a küldöttség tagjai kijelentették, hogy e kérdésre azonnal nem válaszolhatnak; szükségesnek tartják, hogy erre nézve magok között megállapodhassanak.

A küldöttség elnöke báró Prónay Albert, a szeptember 4-ikén tartott evangélikus egyetemes gyűlésen már előter-

jesztést tehetett a protestáns egyházak közös tanácskozmányáról és annak eredményéről. Ennek alapján kijelentette, hogy szükségesnek látná, hogy az egyetemes gyűlés mindenek előtt a kérdést tárgyalná: mennyit kívánunk az államsegélyből egyházi szükségünk fedezésére?

Az egyetemes gyűlés a kiosztandó segély arányát azon teher szerint vélte megállapíthatónak, mely az evangélikusokra esik a követendő összegből; de azt még most sem lehet tudni. Azért egyedül biztos mértéknek tartja a lelkek számát. Ennek következtében az egyetemes közgyűlés fölkérte a minisztert, hogy az államsegélyből a lelkek száma szerint az evangélikusokra esendő részt az egyetemes gyűlésnek adja ki, föntartván magának a gyűlés ez összegnek kiosztását és akkénti fölhasználását, a mint azt ők magok jónak fogják látni.

A többi protestáns felekezetek is hasonló szellemben nyilatkozván, a testvérfelekezeteknek közvetlen érintkezése és a földolgozban való egyetértése igen jótékony hatással volt a protestáns öntudat ébresztésére; de ezt az öntudatot csakhamar lehűtötte az a keserű tapasztalás, hogy az ígért segítségből a főnforgó zavarok miatt semmi sem lett.

*

A törvénynek az a rendelkezése, mely szerint ezentúl a bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségleteit és költségeit az állam fogja fedezni, sokaknál, különösen a köznépnél azt a nézetet érlelte meg, hogy az úrbéri szolgálmányoktól megszabadulván, egyúttal a tanító- és papfizetés terhétől is megszabadult.

E nézetekkel szemben nehéz volt minden értelme-
sebb embernek azt állítani, hogy ezután is csak a protes-
táns nép terhe lesz a pap és tanító fizetése és ezek föld-
jének a szántása. Az egyház vezető emberei, a mint lát-
tuk, az autonomia sértetlen föntartásában keresték azt az

egyetlen eszközt, mely a felszabadult nép szabad rendelkezését biztosítani látszott. Látnivaló, hogy a fölbuzdult kedélyek a szabadság jelszava alatt hajlandók voltak a legnagyobb szélsőségekre, és valóban kevesen voltak, a kik a józan mérséklet határai között maradtak volna.

Ebből érthető a miniszteri értekezleten jelen volt protestáns férfiaknak a magatartása és annak az Emlékiratnak tartalma, melyet ezen értekezletet megelőzőleg az evangélikusok, a reformátusok és az unitáriusok közös értekezlete megállapított.

Az Emlékirat szerint az evangélikusok autonómiája sértetlenül föntartandó. A mennyiben az egyházi és iskolai szükségleteiket ők magok nem fedeznék, azoknak pótlásáról az állam gondoskodik. Alapítványait a kormány fölügyelete alatt, magok kezelik. A többi hitfelekezetekhez való viszonyuk, különösen a vegyes házasságból származó gyermekek vallása és az áttérések tekintetében a szabadelvűség követelményeinek megfelelően rendezendő. Az egyházi hivatalnokok állásukhoz illő fizetésben részesülnek, s minden kiküldetésök alkalmával az állam pénztárából napidíjat kapnak. A papi fizetések akkép szabályozandók, hogy az egyházak fekvő értéke és gabonabeli jövedelme, a mennyiben ez utóbbi a hívekre nézve szerfelett terhes nem lenne, számbavétetvén, papi jövedelemnek ezentúl is megmarad. S ha ez elég nem volna: akkor a hiányt az állam pótolja készpénzben. Az apróbb szolgálmányok és adók, például a földek mivélése, a termények befuvarozása, az ágybér, az esketési, keresztelési díjak stb. illő kárpótlás mellett megszűnnek. *Oly helyeken, a hol közpénztárból, vagy közjavaldalmakból valamely felekezet évi segélyt húz, aránylagos segélyt kapjon a protestáns egyház is.*

Elaggott lelkészek, tanítók és egyéb egyházi hivatalnokok, úgyszintén ezeknek özvegyei és árvái részére megfelelő nyugdíj biztosítandó. A protestáns gymnasiumok, pap és tanítóképző intézetek tanárainak fizetése *a többi felekezetek*

HAUBNER MÁTÉ EV. PÜSPÖK.

tanárainak fizetésével egyenlő legyen. A mely arányban a protestánsok a közterhek viseléséhez járulnak, abban az arányban részesíttessenek állami segélyben is stb.

Lényegében ez volt az, a mit az evangélikusok és az unitáriusok írásban követeltek. A reformátusok álláspontját Szoboszlai Pap István püspök előszóval adta elő. Ez azonban lényegileg nem igen tért el a két testvérfelekezet nézetétől. Ekként néhány óra alatt készen volt a följegyzés, mely a vallás- és közoktatásügyi miniszternek át is adatott.

Látni való ebből, hogy a protestánsok nem voltak igen követelők az állammal szemben, és hogy az autonómiához erősen ragaszkodtak. A sajtóban fölszólaló egyes lelkészek között akadtak, olyanok is, a kik nem bíztak az 1848-iki vallástörvény végrehajtásában; a kik azt az álláspontot foglalták el, hogy a protestánsok ne fogadjanak el semmit az államtól addig, a *míg a katolikus egyház kiváltságos helyzete fennáll*. E nézet támogatására sietett Jakabfalvy Andrásnak, a harminczes évek egyik jeles követének most második kiadásban megjelent röpirata is*, melyben azt vitatta, hogy Magyarország hátramaradásának legfőbb okozója a római clerus volt. *Ez kiváltságos állásával és nagy vagyonával mint a multban, úgy a jelenben is megakadályozza az 1848-iki vallási törvények végrehajtását*. Erősen meg volt győződve arról, hogy a míg a római katolikus egyháznak az államhoz való viszonyát meg nem változtatják, a míg az ország nem szűnik meg Regnum Marianum lenni, a míg az állam az *egyenlőség elvét* reá is, mint leghatalmasabb egyházra is nem alkalmazza és a gyengébb felekezeteknek *biztosítéket nem nyújt a hatalmaskodás ellen*: addig neki és a protestánsoknak nem kell semmi az állam kezéből. Voltak olyanok is, a kik a tör-

* L. Jakabfalvy András: *Egyházi politika, különösen Magyarország*. Kiadta újra Jakabfalvy Gyula. Budapest, 1886-ban.

vényben kifejezett tökéletes jogegyenlőséget és viszonyosságot úgy kívánták megvalósítani, hogy a szerint a trónörök-lés feltételei közül töröltessék a katolikus vallás követelése! Már akkor követelték, hogy az országgyűlésen a protestáns egyház is *aránylag úgy legyen képviselve*, mint a katolikus egyház, és ha vannak főispánok katolikus püspökök közül, legyenek a protestáns püspökök közül is. A mint Hám János lehet esztergomi főispán, úgy lehetne Biharban Szoboszlai Pap István, Győrben pedig Hubner Máté.

Az effajta egyenlőségtől azonban sokan féltek. Így például Székács József féltette az egyház függetlenségét; mert érezte, hogy a ki fizet, az parancsol is. Ellenben nem hiányoztak olyanok sem, a kik azt az elvet hirdették, hogy az állam a protestáns egyházat *mentse fel egészen anyagi terheitől és gondjaitól*. Ezek arra az álláspontra helyezkedtek, hogy inkább kell valamit engedni jogainkból, hogy annál könnyebben felelhessünk meg kötelességeinknek!

Látni való, hogy akkor is érezték apáink, hogy az autonomiához való szigorú ragaszkodás a gyakorlatban alig lesz keresztülvihető, mihelyest az állam fedezendő összes iskolai, egyházi szükségüket. Érezték, hogy a ki fizet, az parancsol, vagyis legalább számon fogja kérni azt, hogy az adott állampénz valóban arra használtatott-e fel, a mire adva van.

E nagy kérdés vitatása alatt azonban mindenki érezte, hogy ez az idő nem alkalmas állandó szervezkedésre, sem a felvetett eszmék életbeléptetésére.

IV.

A római katolikus clerus intézkedései; állásfoglalása az új törvény ellen. Zsinatok összehívása; községi gyűlések. Az alsóbb papság és a polgárság követelései. Szélsőségek találkozása.

Fájdalom, a római katolikus főpapság történeti múltjára tekintve, semmiképen sem tudott megbarátkozni a változott viszonyokkal. Nem volt képes elképzelni és elviselni azt a gondolatot, hogy a római egyház ezentúl *megszűnjék uralkodó egyház lenni*, hogy egyenlővé tétessék az eddig csak megtűrt felekezetekkel és függő viszonyba kerüljön az állammal szemben.

Mivé lesz ezentúl a római katolikus vallás? és mivé a papi tekintély? Mi lesz a papi vagyonnal, mi lesz az egyházi alapokkal és alapítványokkal? Ki fog azokkal rendelkezni; ki fogja azokat kezelni, ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatósága alá kerülnek? Mi lesz a legfőbb kegyúri joggal?

Ezek valóban nagy kérdések voltak és nagy részben ma is megoldatlan nagy kérdései az országnak. Ezekkel foglalkozott akkor az egész országos közvélemény.

A fentebb említett miniszteri fölhívás következtében a római egyháznak is nyilatkoznia kellett.

A nézetek, a fölfogások itt is nagyon sokfélék voltak; de a közvéleményt a római egyház szervezeténél fogva könnyebb volt megalkotni, mint a többi felekezeteknél. Itt az országgyűlés elé terjesztett és idő rövidsége miatt közös megállapodás alapján mellőzött híres petitio pontjai voltak az irányadók.

Még mielőtt a miniszteri fölhevítés (május 6.) a fő-papok kezébe került volna, megindult a harc az egész 1848: XX. törvényczikk ellen! A katolikus lapok olyan mozgalmat indítottak, mely még abban a lázas esztendőben is meglepte a nagy közönséget. Mindenek előtt zsinatok tartását sürgették, hogy ott alkalma legyen minden jogosult katolikus embernek nyilatkoznia. Nemcsak a papoknak, hanem a világiaknak is! E kérdésben a hierarchikus szervezet nem csinált akadályt, nem zárta ki a köznépet sem, mert szüksége volt ennek segítségére is.

Egyes lelkészek, köztük különösen Szabó Imre, már áprilisban, lelkes cikkben hívta föl paptársait, hogy elemezzék az eseményeket. Figyeljünk, úgymond, az időnek intő jeleire. Okuljunk és tegyünk... Buzduljunk egyszer valahára önmagunk iránti kötelességeinkre! Első kötelességünk pedig biztosítani az életet, azután beszéljünk az élet kényelmesebbé tételéről.

Csak zsinatokat minél előbb, Isten szent nevére; csak mielőbb! Azonkívül katolikus egyleteket, melyek olcsó könyveket terjeszszenek a nép között. A kilencz millió katolikus nép ilyen módon kivivandja azt, hogy e honban respectáltassék! A ki magát ily ügyben elnyomni engedi, az megérdemli, hogy elnyomassék. A hol az Úr lelke, ott a szabadság! És az Úr lelke nem a meghasonlásnak, hanem az egyességnek a szeretetnek lelke. Kérjük Istent, ki a megmérhetlen magasságban őrködik felettünk, a ki egyszülött fia által tett bennünket szabadokká, az illessen bennünket szent lelke által, hogy egyek legyünk szívből és lélekben, hogy az apostol tanítása szerint szorgalmatosak legyünk megtartani a lelkek egyességét a békességnek kötele által. (Efez. 4. s.)

*

Az ilyen lelkes cikkeknek akkor roppant nagy hatása volt. Katolikus zsinatokért lelkesedett mindenki, azon számításból, hogy ott meg fogják védeni a római egyháznak

régi előjogait és uralkodó jellegét. Soha sem írtak a római katolikus írók oly lelkesen egyházi «függetlenségről», mint akkor.

Tele bizalmatlansággal és aggodalommal írtak és beszéltek a katolikus egyház *szorult helyzetéről, megaláztatásáról és jövődő veszedelméről*, mert az állam az egyház fölött is kiterjesztette hatalmát. «Bizonyos vagyok benne, írja egy pap a *Religio* hasábjain, hogy semmi sem hozza a katolikus egyházat annyi, részint megvetésbe, részint gyanuba, semmi sem idegenítette el tőle oly igen fiainak szívét, mint a *statustól való függés.*»

Sokan attól féltek, hogy a katolikus egyház ezentúl nem szövetséges társa, hanem szolgálja lesz az államnak. Ezt a bizalmatlanságot és féltékenységet különösen a főpapság terjesztette. Ellenben az *alsó papság*, mely fizetésének javítását, a főpapok szűkmarkúsága és gondatlansága miatt, most az államtól bizton remélte, *örömmel üdvözölte* az új korszakot.

A leggyakrabban hangoztatott jelszavá lett, hogy a katolikus egyház *függetlenségének* megalapítása legyen a főczél, mert a katholicismus uralma csak így biztosítható az állammal szemben! E czélból szövetkezni kell a sok oldalról fenyegetett egyház érdekeinek megvédésére és a függőben levő kérdéseinek szerencsés megoldására. Védeni kell az egyház tekintélyét és vagyonát. «Most a perplexitás idején kell szorítani a dolgot!» hirdették országszerte.

A hivatalos mozgalomnak voltaképen Esztergomból kellett volna megindíttatnia. Minthogy azonban a primási szék betöltetlen volt, sok tanácskozás után végre is az esztergomi főkáptalan állott a mozgalom élére, mikor azt tapasztalta, hogy a kalocsai érseki kerület alsóbbrendű papsága is sürgeti a zsinatok tartását.

Május 2-án kelt a magyar katolikus egyház valamennyi főpásztorához intézett fölhívás a nemzeti zsinat összehívása ügyében. Ennek a zsinatnak a káptalan nézete

szerint, még az új országgyűlés összejövetele előtt kellett összehivatnia, mert «a politikai láthatáron még mindig fenyegetőleg borongó fellegek» mutatkoznak.

Az egyház, a fölhívás szavai szerint, nem egyes pártok üdvének eszközlésére, hanem az egész emberi nem boldogítására lőn megalapítva. Az egyház élete, valamint az emberi nem kifejlődésének legbiztosabb alapja volt eddig, úgy kell, hogy irányadója is legyen. A nyolczszázados magyar alkotmány most nagy forradalmon ment keresztül, és ez a forradalom az egyház és státus közötti viszonyokat is megváltoztatta. A középkori állam szövetkezett az egyházi hatalommal. Most ezeknek közös találkozásai pontja megsemmisült. Az újabb kor eszméi nem tűrnek többé statusvallást, nem tűrnek uralkodó religiót. A vallásfelekezetek egyenlőkké és valamennyi jogok és szabadságok részeseivé lettek. A katolikus egyház ez által a jogtalan függésnek sok nemeit érzi magára és intézeteire nehezülni, melyek ellen a katolikus főpapok és némely világiak a mult országgyűlésen az ismeretes mellőzött petitióban fel is szólaltak.

Hogy a katolikus közönség mellőzött petitióját nem hagyhatja, és hagyni nem fogja, az a dolog természetéből és a mindenfelől nyilvánuló katolikus közvéleményből világos. És hogy ez a közérzés méltó kifejezést nyerhessen, arra szükséges megyei és nemzeti zsinatok tartása, melyeken a világi és papi katolikusok együtt tanácskozzanak a korszerű teendőkről. Határozni kell, e fölhívás szerint, mind azon módosításokról, melyeket a megváltozott közigazgatási rendszer hoz magával. Tehát a főpásztorok és másrangú lelkészek ellátásáról és czélszerűbb szervezetről; az egyházi javaknak arányosabb fölhasználásáról, a katolikus iskoláknak a protestánsokéihoz hasonló biztosításáról, a petitió 4-ik pontjának megvalósításáról, mely nélkül a katolikus egyháznak engedett szabadság, egyenlőség és viszonyosság üres szó és keserű gúny lenne. Ez alatt a katho-

likus vagyon és a katolikus alapok és alapítványok szabad kezelését értik. Kérik a primási székek és több elárvelt püspöki székek betöltését. Addig is meg kell tenni az összehívandó nemzeti zsinathoz szükséges előkészületeket, megyei zsinatok útján.

Az esztergomi főkáptalan az országgyűlésre való készület e fontos pillanatában nem ismer nagyobb életkérdést ennél, mely az egyház függetlenségét érinti. A főkáptalan szíven hordozván az apostol intését (Efez. 5. 16.) komolyan «számot vet az idővel» s látja a «napokat, hogy rosszak»; de midőn a világ mulékony alakjának örökös változásaira vetvén szeméit (I. kor. 7. 31.), mi örömet sem talál, csak annál nagyobb vágyat érez az örök és maradó javak iránt, azért kívánja a zsinat összehívását. A főkáptalan érezvén a közhangulat itéletét, önkényt ajánlkozik arra, hogy az alsórendű papságnak illőbb ellátására új áldozatokat kész hozni. Ugyanekkor a legerőteljesebben tiltakozik az egyházi javak iránti minden törvénytelen intézkedések ellen.*

*

Ennek alapján a pécsi püspök, Scitovszky János május harmadikán adta ki főpapi körlevelét, melyben hivatkozással az 1848: XX. törvénycikkre, melyhez aláírási íveket is csatol oly czélból, hogy *a nép minden rétege követelje a katolikus vallási és tanulmányi alapoknak és javadalmaknak, minden más vallásúak befolyása nélküli szabad kezelését*. Nevezetes, hogy a püspöki kar, egy lényeges katolikus elv mellőzésével, most a világi elem segítségéhez folyamodott. Együttes gyűléseken tanácskoztak arról, miként lehetne a *katholikus vagyon, a földbirtokok és alapítványok tulajdonjogát biztosítani*, és e javak kormányzására egy vegyes katolikus bizottság alakítását kieszkö-

* Religio és nev. 1848 május 7.

zolni, mely bizottságnak végzései és határozatai, az alkotmányos kormány kikerülésével, egyenesen Ő felségéhez, mint a katolikus egyház legfőbb patronusához lennének fölterjesztendőek.

A nevezett püspöktől összehívott vegyes bizottságban a világiak közül jelen voltak: gróf Andrassy György, gróf Cziráky Antal, gróf Szécheny Antal, gróf Forgách Antal, gróf Zichy Károly, gróf Zichy Henrik, Czindery László, Ürményi József főispánok; Tarnóczy Kázmér nyitrai, Rónay János csanádi, Babarczy Antal csongrádi és Kubicza Pál trencsényi követek, a kikkel abban állapodtak meg, hogy: 1. a katolikusok igazságos kérelmeket tegyék a sajtó útján nyilvánossá, s annak védelmére minden katolikust fölhívjanak; 2. hogy a katolikusok egyetemesen, lehető legnagyobb számmal a jövő országgyűlés elé kérelemmel járuljanak, s a tökéletes viszonyosság elvénél fogva követeljék, hogy a nevezett alapítványi javadalmakat minden más befolyás kirekesztésével ők magok kezelhessék* stb.

A nemesi rendhez tartozott művelt közönség és az alsóbb papság azonban másként gondolkozott. Ez az alsóbb katolikus papság áthatva a hazafiság érzelmeitől, igen sok helyen kifakadt főpapjainak önzése és szívtelensége ellen. Ily irányú petíciók nagy gondokat okoztak a főpapoknak, a kik alig győzték csillapítani és korholni az egyházi fegyelem ellen vétő papjaikat. Erről tanúságot tesznek nemcsak az egyházi, hanem a világi lapokban is megjelent czikkek és polemiák.**

* Dánielik János, július elsején átvevén a *Religio* szerkesztését, programjának első pontjává tette «a katolikus petitio fölkarolását». Általában a katolikus szellemű lapok egész éven át lelkes levelekben követelték a zsinatok tartását és a katolikus célú egyesületek alakítását. Sőt erős hangok emelkedtek «egy a magyarhoni katolicismus egyetemes érdekeit képviselő politikai lap» megalapítása érdekében. Legfőbb érdek pedig az egyházi vagyon tulajdonjogának megszerzése és az e vagyon feletti szabad rendelkezés.

** V. ö.: *Nemzeti Ujság* 683. és következő számait a *Religio és Nevelés*, a *Társalkodó* stb. lapoknk erre vonatkozó közleményeivel.

E jelenségekkel szemben a főpapság hihetetlen erőfeszítéssel oly mozgalmat idézett elő a katolikus *nép körében*, melyről a mai kor gyermekeinek alig van fogalma. Nemcsak egyházi körlevelekben, hanem a sajtóban is buzdították a mágnásokat és a népet egyaránt, hogy e mozgalmasság időben talpra álljanak a katolikus vallás szabadságáért és veszélyeztetett függetlenségeért. Mikor látjuk, úgymond, hogy ma e két legbékésebb elemek is sikra szállva küzdenek, hogy a kivívott szabadság áldásait a magok részére fölhasználhassák: bűnnek, sőt, ha ugyan lehetséges volna, ennél is többnek tartanók, ha a katolikus anyaszentegyház fiai és fölkeztjei, csupán összetett kezekkel néznék az eseményeket. Föl tehát, iparkodjunk mindannak létrehozásán, mikre e körülmények késztetnek s miket az egyház java és jövőndő biztosítása méltán vár tőlünk. Ha tétlen pulyasággal néznők az események folyását, megérdemelnők, hogy szabadság helyett szolgaságot, önálló kormányzati jog helyett szomorú függést nyerjünk szomorú jutalmul stb. Egyháziak és világiak versenyeztek egymással ily hangú iratok terjesztésében. És ennek meg is volt az az eredménye, hogy a katolikus egyház ősi szerkezetének megtagadásáról a papság tényleg tért engedett a világi elem befolyásának. Divattá vált a protestánsok egyházi autonómiájának rokonszenves emlegetése, a nélkül azonban, hogy azt ismerték volna, és hogy igazán óhajtották volna.

Ezt tette Scitovszky János püspök is, juniús elsején kibocsátott körlevelében, melyben arra hívja föl a lelkészeket, hogy az 1848: XX. törvényezikk megvalósítása ellen sorakozzanak. Követeljük azt az autonómiát, melyet a protestánsok és görög keleti egyházhoz tartozók élveznek. Azaz, hogy egyházi és iskolai vagyónát a katolikus egyház is függetlenül a kormánytól maga kezelje. Körlevelében hangsúlyozza a püspök, hogy ez a vagyon a «katolikusok elvitázhatlan sajátját» teszi, mire nézve a népet is föl kell

világosítani. Erre nézve gyűlések tartását rendeli el, melyeken a lelkészek tanácskozásait főképen ez ügyre fordíták. Azután kötelességökké teszi, hogy minden plébániára gyűlések hívassanak össze, melyeken az egyházi patronuson kívül, katolikus közbirtokosok, a helység előljárói, és hívek közül nyolcz-tíz buzgó tag jelenlétében a plébános igyekezzék az illetőket kioktatni arról, hogy a szóban levő vagyon az ő tulajdonukat teszi, melyről ezentúl egy papi és világi egyénekből álló bizottság fog rendelkezni. Meghagyja a plébánosoknak, igyekezzenek meggyőzni a gyűléseken megjelenteket, hogy e jogaikat csak úgy fogják érvényesíthetni, ha a katolikusok összetartva legközelebb összehívandó országgyűlésen, ebbeli jogaikat petitio alakjában követelni fogják. Erre a köznép is fölhivassék, és az ügy pártolásának jeléül aláírások gyűjtessenek. Még arra is kitanítja őket a püspök, hogy a kik nem tudnak írni, azoknak a nevét a plébános vagy más valaki is aláírhatja, az illetők csak keresztvonást tegyenek hozzá! Ezt pedig valamely hiteles egyén igazolja.

Miután minden plébániában a katolikus hívek ilyenépen nyilvánították követeléseiket, az illető plébánosok az aláírt íveket az alesperesi hivatal útján a püspöki hivatalhoz beküldik.

Látnivaló, hogy a főpapság egy országos nagy agitációt fejtett ki arra, hogy a katolikus czélokra rendelt állami vagyont a katolikus egyház tulajdonává tehesse!

Ez pedig, különösen abban az időben, nagyon népszerű eszme volt, mely a mai napig föntartotta népszerűségét az úgynevezett katolikus «autonomia» czíme alatt.

Ugyan ilyen szellemű körlevelek elárasztották az egész országot. Még Erdélyt is.

*

Voltak azonban a főpapok között is, a kik az események rohamos fejlődése következtében kezdtek megbarátkozni az

egyházi vagyon elkobzásának gondolatával. Ezek között herceg Hohenlohe Sándor, nagyváradai katolikus nagyprépost egy rőpiratot bocsátott közre, melyben azzal vigasztalja önmagát és főpapi társait, ha a vagyon secularisatiója bekövetkeznék, ez csak annak megmutatására lenne alkalmas, hogy ők földi javak nélkül is képesek Istennek szolgálni. Sőt, úgymond, minél hálátlanabb lenne irántuk a

HERCZEG HOHENLOHE SÁNDOR NAGYVÁRADI KANONOK.

világ, annál buzgóbban fognának az emberiség szent ügyében, tőlük kitelhető módon munkálkodni, s szegényül is teljesítenék a haza iránti kötelességeiket.*

Ez egy igaz keresztyén paphoz illő nyilatkozat volt, melyet azonban társai nem helyeseltek. Azoknak legnagyobb része nem tudta elképzelni azt az állapotot, mely bekövet-

* L. Szózat a magyar clerushoz. Nagyvárad, 1848.

kezett volna abban az esetben, ha a katolikus egyháznak összes egyházi és iskolai szükségleteit az állam fogja fedezni! Mi lesz akkor a főpapok eddigi javadalmaival? Ki fogja azokat kezelni? és ki fogja élvezni?! Erről társalogtak és tréfálózta a követ urak rendszeren a főpapokkal.

De ez utóbbiak, jóllehet elég okuk volt félteniök szép uradalmaikat, nyilvánosan nem mertek szólni a vallás-egyenlőség és viszonzosság ellen.

És ez könnyen érthető, ha meggondoljuk, hogy alig négy év előtt nagy viták folytak a törvényhozás termeiben arról: elvétessék-e az úgynevezett papi vagyon a katolikus egyháztól, vagy ne? Tudjuk, hogy Borsod és Csanád vármegyék követei, utasításaikhoz képest, a secularisatióra nézve formulázott indítványt tettek az 1843/4-iki országgyűlésen. Előkelő és mélyen gondolkodó férfiak gazdasági érdekből és a közbéke föntartása szempontjából fejezték ki abbéli óhajaikat, hogy a katolikus egyház uralkodó jellegének megszüntetésével az állam foglalja le a katolikus egyházi javakat.*

Nem csoda, hogy a katolikus főpapok most annak lehetőségére gondoltak. Hiszen ez nagyon népszerű dolognak látszott akkor, mikor a nép a szabadságot úgy értelmezte, hogy az uraktól és papoktól el lehet venni és egymás között fölosztani a birtokokat. Az alföldön ilyen okból több helyen megrohanták és el is foglalták az uradalmi majorokat. De ezek egyes elkülönített esetek voltak. Mindazáltal elég okot adtak komoly aggodalomra.

A főpapok előtt rém volt az egyházi szükségleteknek állami fedeztetése, mert érezték, hogy ennek előbb-utóbb a papi javak elvétele lesz a következménye. *Az alsó rendű papság azonban meg volt róla győződve, hogy reá csak most fog megvirradni az új korszak napja, mikor az állam-*

* Lásd bővebben Kovács Ferenc országgyűlési képviselőnek művét. Az 1844. évi országgyűlési tárgyalások naplóját a papi javakról. Budapest, 1893.

tól fogja kapni tisztességesebb ellátását! Mért éhezünk mi tovább is? Csak azért, hogy püspökeink még nagyobb bőségben élhessenek! Ez volt hallható országszerte.

Az egyházi lapok nagyobb része mindent elkövetett arra, hogy az alsó papságot megnyugtassa és figyelmesse azon veszedelemre, mely az állami dotatio esetén érheti. De ennek semmi hatása nem volt a papság azon részére, mely megunta a főpapi fegyelmet, mely a coelibátus eltörlését kívánta és melynek egy része már a papi ruhát is magyar attilával cserélte föl.

*

Általában e korban a római egyház kebelében is két szélsőség volt tapasztalható. A régibb kor imádói és az újabb kor rajongói között. Amazok készek voltak a katolikus egyháznak minden középkori hagyományait védelmezni, és azokat, a kik a szabadság zajos korszakában bizonyos újításokat óhajtottak behozni az egyház intézményeibe, egyszerűen eretnekeknek, antikatholikus reformereknek és «protestantizáló» megbízhatlan egyéneknek csufolták. Emezek hajlandók voltak alkalmazkodni az új kor intézményeihez és azokat, a kik ragaszkodtak az elavult intézményekhez és szokásokhoz, vakbuzgó múmiáknak, farizeusoknak csufolták. Amazok az isteni akaratra és a pápa tekintélyére; emezek pedig a józan észre és a haladás törvényeire hivatkoztak. Amazok a papi nőtlenséget a régi zsinatok nevetséges jámbor okoskodása alapján védelmezték; emezek pedig a természet és erkölcs örök törvényeire való hivatkozással támadták és ennek megszüntetését nyíltan követelték. Amazok, már előre haladott koruknál fogva is, irigy szemmel kísérték az új nemzedék törekvéseit és a nőtlenség ostromlóit buja élvezetek utáni vágyakozással gyanúsították, és «a föld alá szerettek volna bujni, arcuk pirját elrejtendők»; emezek pedig tiszteletre méltó őszinte-

séggel hirdették, «hogy a nőtlenség az emberiség közt becsülettel meg nem honosítható növény.» Amazok az idéző jegyek közé foglalt kifejezést «irtóztatónak» és íróit a «vulcanikus természetű uraknak» mondták, míg emezek a «ki-aludt vulcanok» tehetetlenségét emlegették.

Amazok a katolikus autonomiának minden olyan szervezését, mely a világi elemnek befolyást enged az egyházi ügyek vezetésében, mint a protestantizmus felé hajló irányt, elítélték: emezek pedig Szent Jeromosra való hivatkozással, ezt pártolták és javasolták. De különben is, mondja Sörös, ha Szent Jeromos mellettem nem állna is, a kérdéses ügyben oly téren állok, melyen egyetlen, hitét alaposan értő katolikustól sem fogok protestáns szellemről vádoltatni. Mert hogy a presbyteriumnak a kormányba befolyással kell bírnia, azt minden katolikus tudja, erről tehát kérdés nem lehet. A dogma nem határozza el, hogy milyennek kell e befolyásnak lennie a püspök irányában. Ez olyan kérdés melyről a dogma sértése nélkül lehet vitatkozni.

Az ósdi emberek akkor se tudtak megbarátkozni e parlamentális eljárás azon igazságával, mely szerint a többség határoz. Szent borzalommal emlegették azt a lehetőséget, ha a katolikus autonóm gyűlésen a püspök leszavaztatnék! Az nem lehet. Hiszen akkor a püspök, mondja Danielik, a zsinatokon nem volna több, mint a protestáns presbyterek gyűlésén az elnökséget viselő superintendens. Ez pedig borzasztó lenne!

Hogy a protestánsok autonómiájára való hivatkozással milyen szédelgést támasztottak már 1848-ban, azt legvilágosabban tanúsítja a *Der Katholische Christ* szerkesztőségének negyvennégy pesti polgár részéről beküldött nyilatkozata, melyben az illetők bevezetésképen ünnepélyesen tiltakoznak katolikus vallásuk és egyházuk igazzaiba vágó minden csorbítások ellen, jöjenek azok akárhonnan! Kinyilatkoztatják ugyan, hogy mint a szabadságnak és egyenlőségnek

hívei, nem kívánnak semmiféle előnyöket más vallású polgártársaik ellenére, sőt ezek szabadságainak védelmére is készek sikra szállani: de, úgymond, mint katolikus polgárok ugyanazon törvényszerű szabadságot és egyenlőséget követelik magoknak is, gyermekeiknek is, melylyel a protestánsok rendelkeznek. A hit és vallás lelkiismeretbe vágó dolgok és csak a zsarnokság engedhet meg magának beavatkozást a lelkiismeret birodalmába.

«Követeljük, hogy az állam és egyház szétválasztassék. És mivel szabad hazánk protestáns polgárai superintendenseiket és egyéb lelki előjáróikat magok választják; ehhez hasonló jogot követelünk magunknak is, arra törekedvén, hogy püspököket és egyházi előjárókat hitünk rendszeréhez képest szabad önálló választás útján kapjunk.

Követeljük, hogy valamint protestáns valláson levő polgártársaink föl vannak és föl legyenek jogositva vallási czélokra egyleteket alkotni, gyűléseket tartani s a külföldi protestánsokkal szabadon közlekedni: hasonlóképen mi is szabadon és minden akadály nélkül alkothassunk vallási egyesületeket, hogy püspökeink anyaszentegyházunk fejével tetszvény nélkül szabadon és akadály nélkül közlekedhessünk.

Követeljük, hogy valamint protestáns valláson levő polgártársaink szabadon s önállólag kezelik iskoláikat, convictusaikat és neveldeiket: úgy a mi iskoláink, convictusaink és neveldeink nekünk önálló kezelésünkre adassanak. Ez elhatározásunk fejében óvást teszünk és ünnepélyesen tiltakozunk az indítványba hozott «közös» iskolák ellen. Ám legyenek meg protestáns polgártársainknak önálló iskoláik, de mi is azt kívánjuk, hogy nekünk is meg legyenek saját önálló iskoláink. Nem akarjuk, hogy gyermekeink közösségben, minden vallásnak e dögvészében, neveltesse nek. Hitünket, szent vallásunkat örökségül akarjuk hagyni gyermekeinkre. Ünnepélyesen tiltakozván az ellen, hogy iskoláink «status-iskolákká» alakíttassanak át, hangosan

panaszoljuk a miatti fájdalomunkat, hogy a kegyesrendi papok e célra eszközül használhatják föl magokat.

Ünnepélyesen tiltakozunk egyházi birtokaink és alapítványaink minden csonkítása ellen: és követeljük, hogy valamint protestáns vallású polgártársaink vallásuk érdekében tett alapítványait s birtokaikat megtartják és tartásuk is meg bántatlanul, úgy a mi birtokaink és minden alapítványaink is megtartassanak nekünk katolikus polgároknak a vallási alappal együtt, és az államtól kiadassanak, hogy azokat szabadon és önállólag kezelhessük!

Szabadság és egyenlőség a mi jelszavunk, valamint a polgári, úgy a vallási életben is. Egyenlő szabadságot és jogokat követelünk.

*

Látni való, hogy az eddig mellőzött és üldözött protestánsokra való hivatkozás hamis alapelvől indul ki, midőn ezeknek vagyonát és alapítványait, egyházi és iskolai szabadságát végig összehasonlítja. Mert ezek századokon át a katolikus testvérek által *üldözötté*n, iskoláiktól és templomaiktól megfosztatván, az önfentartás ösztönétől indítatva, óriási anyagi áldozatokkal, hiveiknek (a római katolikus nép által nem ismert) saját megterhelhetőségükkel szerezték meg egyházi csekély vagyonukat, míg a római katolikus *wralkodó és üldöző egyház* összes iskolai és egyházi alapjait használatát az államtól és az államfőtől kapta. S ezzel sem elégedtek meg, hanem erőhatalommal ismételtelen szedték el a protestánsok iskoláit és templomait!

Az összehasonlítás tehát egészen hamis alapon épült. Sőt az előzetes történelmi szomorú eseményekre gondolva, az igazságnak, a szabadságnak és viszonyosságának emlegetése és a protestánsokra való hivatkozás valóságos gúnynak volt tekinthető.

Mert hiszen minden gondolkodni képes római katolikus ember tudta, hogy a főpapok borzadtak még csak gondolatától is annak, hogy ők a protestáns szegény «super-

intendensekkel» egyrangúaknak tekintessenek. De azért mégis hangoztatták tisztán azon számításból, hogy a jogegyenlőség és viszonyosság elve ellen ne látszassanak harczolni.

Az ő logikájok az volt, hogy a protestáns autonomiára való hivatkozással olyan jogokat válthassanak ki, a melyeknek segítségével eddig élvezett állami vagyonuk felett, ezentúl a kormány beleavatkozása nélkül, oly szabadon rendelkezhessenek, mint a protestánsok a nép megterhelésével keservesen összeszerzett csekély vagyonkájok felett.

Az alsóbb fokú papság és a világi intelligens elem azonban tisztában volt azzal, hogy ez lehetetlenség.

A római egyháznak a protestánsokéhoz hasonló *szabadságát és függetlenségét* két nagy legyőzhetlen nehézség akadályozza, tudniillik: saját történelmi fejlődése, mely függő viszonyba hozta az állammal, és saját egyházi hierarchikus szervezete, mely függő viszonyban tartja Rómával.

Ezt a függő viszonyt nem az állam és nem a protestáns egyház terepeltette meg, hanem egyedül a római egyház középkori maradisága, változhatlanoknak hirdetett elvei és a természetes fejlődéssel ellenkező nézetei. És tegyük hozzá a legfőbb okot is: a magyar gazdag főpapság anyagi *érdeke, önzése és hatalmi vágya*, mely épen olyan érzéketlenné, elfogulttá és igazságtalanná teszi a protestáns keresztyének iránt, mint saját alsóbb papsága iránt is. Ez a bűn Magyarország vallásfelekezeti bajainak és állami veszedelmének ez a főoka ma is.

Ezt az 1848-iki derék hazafias alsóbb papság igen jól tudta és ebbeli meggyőződésének az egyházmegyei zsinatokon őszinte, férfias kifejezést is adott.

Felette érdekes, hogy 1848-ban az alsó katolikus papság kebelében komoly hangok emelkedtek a római egyházi szerkezet megváltoztatása ügyében. Ugyanis a fölvidéki gyűléseken szóba jött a katolikus egyháznak viszonya az államhoz. A szónokok azon tételtől indulván ki, hogy az egyháznak állása az állammal szemben a bekövetkezett

PÁKH MIHÁLY EV. PÜSPÖK.

nagyszerű események folytán lényegesen megváltozott, szükségét látták annak, hogy új szervezetről gondoskodjanak. Az alsóbb papság kitört a miatti fájdalmában, hogy az egyházi ügyekre semmi befolyása nincs. Nagy hatással volt reá Waitz göttingai tanárnak munkája a lelkiismeret sértettségéről, annálfogva azt kívánta, hogy a katolikus egyház rázza le magáról az államnak nagy áron megfizetett gyámságát, és szerezzé vissza ősi szabadságát az amerikai rendszer behozatala által, mely külszegénység mellett gazdag szellemével dicsekedhetik. Tekintettel arra, írja a rozsnyói megyéhez tartozó garami lelkészi gyűlésen jelen volt Szekeres János tanár, hogy ezek az üdvös elvek foglalkoztatják most a francia és német katolikusokat, a magyar egyháznak is kötelessége volna lerázni magáról az állam külső fékje által reá rakott bilincseket és visszaszereznie ősi önállóságát.

A garami kerületi papságnak erre vonatkozó jegyzőkönyvi pontja így hangzik: «Mi is tehát részint fölfogva korunk kívánatait, részint lelkesítette külhoni testvéreink érzelmétől, kijelentjük azon forró kívánságunkat, hogy honunk főpásztorai, karöltve az alsórendű papsággal, a katolikusok eme megérlelt eszméjét tetté változtatni, az egyház függetlenítése mellett rendithetlen szavukat emelni, s a kivívott függetlenséget törvény által kimondatni igyekezzenek. Ebbeli igyekezetüket részünkről tehetségeinkhez képest híveinkkel gyámolítandjuk, egyházunk biztosítása végett sürgetendőnek véljük, hogy a kivivandó függetlenségnek eredményei közé számítjuk mi:

a) A királyi tetsvény eltörlését azon indokból, mert az 1848: XVIII. törvényczikk által az előleges vizsgálat eltörlötetett. Már pedig egyházunk főnökének bulláit, s püspökeink hozzá intézett hivatalos leveleit királyi tetsvény nyel bélyegezni annyit jelent, mint azokat a szabadság hősei előtt annyira gyűlöletes censura alá vetni. Az egyház ezt úgy tekinti, mint belszerkezetén ejtett véres sebet,

melyet sajtó kebellet türt. Valamint tehát éjszaki Amerikában a katolikusok szabadon hirdethetik a római pápa bulláit s brevéit, s szabadon intézhetik hozzá folyamodványaikat: úgy mi is kívánjuk eszközölni, hogy egyházunk ezen szabadság elvével ellenkező korlátoktól megmentessék.

POLGÁR MIHÁLY REF. PÜSPÖK.

b) A zsinatok szabad tartását, melyek elé eddig a kormány akadályokat gördített. Továbbá főnökeinktől kívánják, hogy azokra nézve a tridenti zsinat határozata teljesítsék, hogy azok kifolyásai legyenek a közvéleménynek, mely úgy nyilatkozik, ha mind a megyei, mind a nemzeti zsinaton a papság választottai is részt veendenek.

c) *Püspökeink szabad választását.* Semmi sem lehet üdvösebb a kormányzás könnyebbitésére, az egység föntartására, mint a kormányzóknak a kormányzottak általi választatása. Mert ki-ki szivesebben hódol annak, a ki bizalmának kifolyása, mintsem kit az önkény a kormányzotokra erőszakol. E mellett tapasztaláson okulva állíthatjuk, hogy az antikatholikus kormányok az egyházi gyeplők vezetését többnyire oly férfiakra bízák, kik az egyház áruói inkább, mint hű pásztorai voltak. Apostoli királyunk jó akaratját kétségbe nem vonjuk; mégis mivel Ő felsége apostoli jogával csak a miniszter ellenjegyzése mellett élhet; minden hű katolikus keblét sujtó aggodalom tölti el, nehogy a püspöki székre oly egyének ültetessenek, kiknek sem céljuk, sem akaratjuk, sem tehetségök a katolicismus jólétét előmozdítani. Felkérendőnek vélik tehát Ő felségét, hogy apostoli jogait az egyház kezébe tenni kegyeskedjék, hogy ez ősi jogaiba visszahelyeztetvén, ezen jogait nemzeti zsinaton meghatározandó szabályok szerint gyakorolhassa. Ha mégis ezen legalázatosabb, de a viszonyosság elvénél fogva legjogosabb kérésünk királyunk trónja előtt hajótörést szenvedne, minden igyekezetünk oda fordítandó, hogy a III. törvényczik 7. §-a akkép módosíttassék, miszerint apostoli királyunk egyet a megyei papság által kijelölendő három egyén közül, a miniszter ellenjegyzése nélkül, kinevezni tartoznék. Különben a kimondott vallási viszonyosság mi reánk nézve csak gúny és szemfényvesztés.

d) A tanítás szabadságát, mely azonban itt csak azt jelenti, hogy a katolikusok oly szabadon intézhessék a katolikus iskolák ügyeit, mint a protestánsok a magokét, és ha, úgymint a protestánsok ezen arany szabadságokat anyagi zsoldért föláldozni készek lennének, mi katolikusok komolyan nyilatkozunk, hogy a zsarnok szolgaságot csillogó ezüstért vállainkra soha föl nem veendjük.

e) Az egyházi és iskolai alapítványok szabad kezelése. E vagyon, úgymond, kútforrását és célját tekintve a katho-

SZÉKÁCS JÓZSEF PESTI EV. LELKÉSZ.

likus egyház elvitázhatlan tulajdona, melyet tőle elvenni, fölötte rendelkezni, ez nyilvános rablás. Ezen alapítványok közé azokat is fölvétetni kérik, melyek fölött most a válás- és közoktatási miniszter rendelkezik. Ezt követelik! Katholikus együletet és katolikus néplapokat kívánnak, tót nyelvűt is. A plébánosok között három fokozatot különböztetnek meg. Az elsőrendű plébános fizetése 1200, a másodiké 1000, a harmadiké 800 pengő forint legyen. A királyi alesperes kinevezése helyett szabad választást kérnek püspöki megerősítéssel.

Mínthogy a kegyúri jog gyakorlása az egyházi szabadságnak s gyakran az antikatholikus szellemű kegyurak által oly egyének tukmáltattak a hívek s az egyház nyakára, kik nem pásztorok, hanem béresek, s ezért a kegyúri jogból korunkban több rossz, mint jó háramlik az egyházra, véleményünk tehát erre nézve az, hogy ha némely jólelkű s katolikus érzelmű kegyurak e jogot továbbra is élvezni kívánnák, vagy hol azt eddig a katolikus község gyakorolta, azoknál tisztelet s hála jeléül ezután is hagyassék meg, úgy azonban, hogy a püspök által kijelölendő három egyénből egyet tartoznak nevezni. A *protestáns kegyuraktól és községektől* a jogot elvétetni óhajtanók; mert meg vagyunk győződve, hogy az, a ki egyházunknak nem tagja, hitelvei szerint, egyházunk felvirágzását nem fogja kívánni. S ha a kegyurat nélkülözendő egyház önellátására elegendő tőkékkel bír, ott az egyházi előjáróságra szálljon a pártfogói jog. A hol pedig az egyház ingó vagy ingatlan javakat nélkülöz, annak hívei szólíttassanak a templom és plébánia körüli terhek viselésére, azon ígérettel, hogy e terhek fölvállalásával jogot nyernek magoknak lelkészt a püspök által kijelölendő három személy közül választhatni. A hol ezt elvállalni nem akarnák, gondoskodjék a zsinat eszközökről, melyek által a templom s plébánia föntartathatik; például a megyei pénztárak egyik része fordíttassék a gyám-

talán egyházak föntartására s a hívek oblatumokra szólít-
tassanak föl stb.*

*

Érdekesebb ennél az egri megyében megindult papi mozgalom. Erről az augusztus 6-áról szóló tudósításból följegyezzük a lelkes bevezetést, mely világot vet a papság gondolkodására. «Midőn, úgymond, az európai általános mozgalmak között, a legbiztosabbnak vélt alapok sarkaikból fordulnak ki, a trónok ingadoznak, a kormánypálczák széttörnek és a koronák porba hullanak; midőn egy nagyszerű, az egész világrészre kiható convulsio és conflagratio előestéjén a vén Európa romjain új állapotok vannak föltűnedező félben: az ős egyház alapjára, lényegére és szellemére ugyan nem, mert az rendithetlen, örök és változhatlan, mint maga az istenség, de külviszonyaira nézve a kor hullámszerű eseményei által megrohanva, némi változásoknak szinte elkerülhetlenül van és leendő kitéve. S ezen általános forrongás és nagyszerű epochalis mozgalmak között, érzetében az el nem kerülhető változásoknak, a hangok zürzavarából, a világ minden részeibe elhallatszik az egyháznak szabadságáért esdő anyai szózata. A szabadságunk megadása egyházunk fölvirágzását mozdítja elő; de annak megtagadása sem törpítheti el egészen, mert az elnyomás új meg új bajnokokat szülne, kik isten szent nevében hitünkért, egyházunkért, nativus jogainkért harcolni fognak megtörhetlenül» stb.

Az egri érseki megyének papsága huszonhárom pontba foglalta össze kívánságait, melyek közül csak a nevezetesebbeket emeljük ki. Ilyenek, hogy a nemzeti zsinat fölszólíttassék, miszerint *katholikus nép által is aláírandó petitio* segítségével követelje az országtól, hogy a társulati szabadság, a vallások egyenlősége, s a viszonyosság elvénél fogva a

* *Religio* 1848. II. félév, 181. l.

katholikus egyház függetlensége és szabadsága is törvényhozásilag kimondassék és biztosíttassék. Függetlenséget és szabadságot követelnek a lelkiekben és *minden belügyekben*. Függetlenséget és szabadságot követelnek belügyeikre és mindazon viszonyokra nézve, melyekben a katolikus egyház a világi hatalommal és más vallásfelekezetekkel áll. Nevezetesen, megszüntetvén a királyi tetszvény, a katolikusok az egyház fejével, a szerzetesek római főnökeikkel szabadon közlekedhessenek, ifjaik a külföldi egyetemekre szabadon járhassanak. Püspökeik kinevezése Ő felsége által *egyházi jelölés alapján történjék*. A meglevő és ezután alapítandó iskoláik az egyház kizárólagos rendelkezése alá bocsáttassanak. Minden vallási és iskolai alapítványok, ide értve az előbb a helytartótanács által kezelteteket is. Ugyszintén a katolikus egyház bármi néven nevezendő birtokait sérthetlenneknek nyilvánítván, mindezeknek kezelése, minden külbefolyástól menten, az egyház rendelkezésétől függjön.

Kivánják, hogy a katolikus istentisztelet, a mise kivételével, *a nép nyelvén tartassék*; Magyarországon a magyar nyelv használtassék. A parochiák száma szaporíttassék oly módon, hogy minden 500, sőt vegyes vallású helyeken 300 léleknek saját lelkésze legyen. Ennek fizetése püspöki jövedelemből egészíttessék ki. A *főpásztor választásába* minden megyebeli fölszentelt pap titkos szavazással foly be. A legtöbb szavazatot nyert három egyén az ország primása által az apostoli felségnek kinevezés végett fölterjesztessék. A kanonokokat a főpásztor nevezi ki olyformán, hogy a kerületek jelöltjeit figyelembe vegye. A fő- és alesperességre az illető kerületek jelölnek 3—3 egyént, a kik közül a főpásztor nevez. Fáradalmaikért az illetők díjazásban részesítendőek. A plébánosi congrua, 600, 800 és 1000 forint, a káplánoké 300, 400 forintban állapíttassék meg. A patronátus kérdése a nemzeti zsinatra bizatik. A Kollonics-féle szerződés ellen tiltakozzék a zsinat. A püs-

pököknek holtig tartó fölmenthetési hatalom a szentszékre ruháztassék stb.*

*

Mindezek a kérelmek és javaslatok eredménytelenek maradtak. A június 5-én megnyilt új országgyűlésnek figyel-

JELLASICH JÓZSEF TÁBORNOK 1848-BAN.

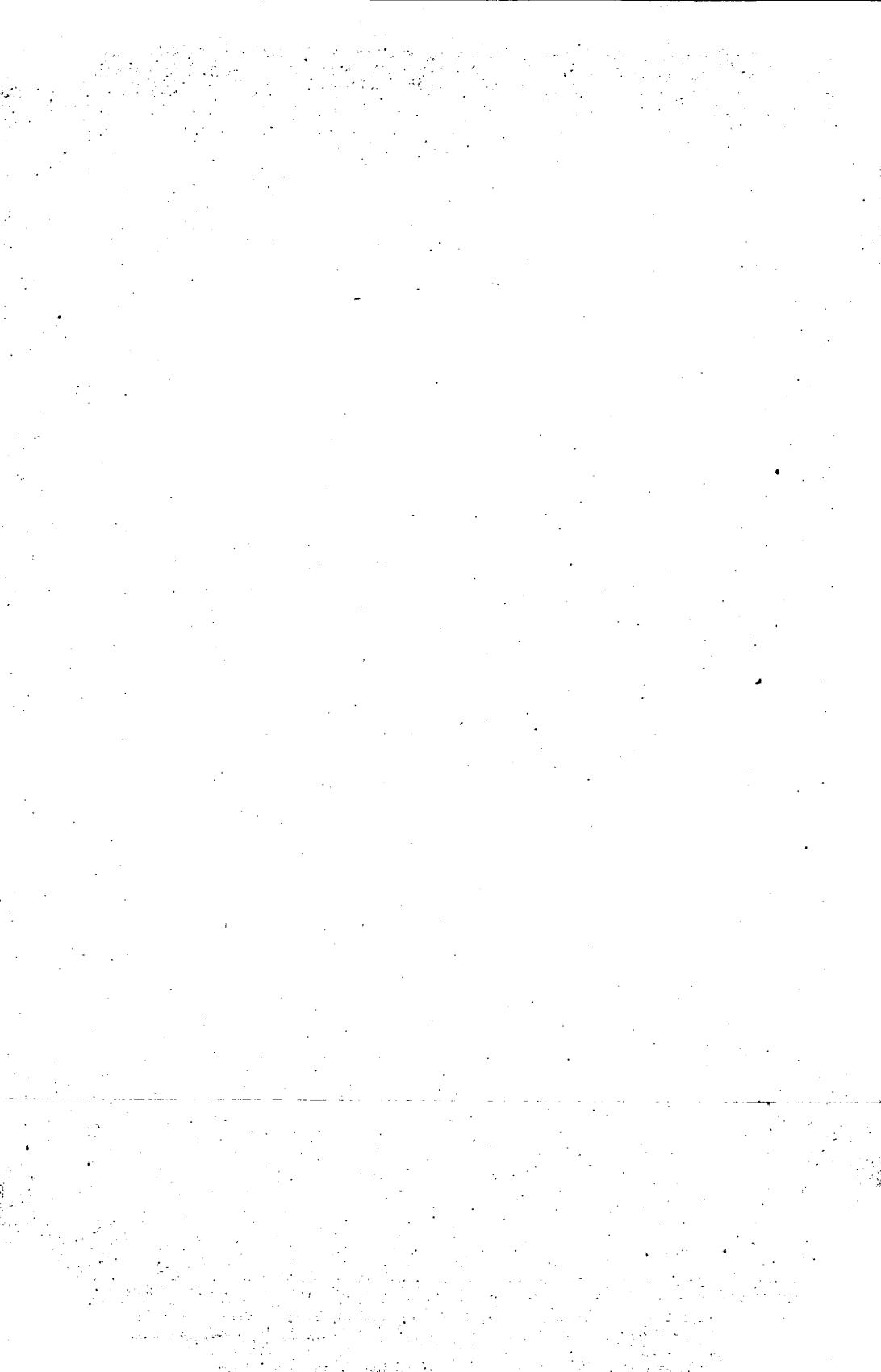
* A váczmegyei papság azt határozta, hogy «egyházunk szabadsága és függetlensége csak jámbor óhajtás lesz mindaddig, míg főpásztoraink választását nekünk, a mostani gúnyos és szabadságyilkoló eljárás helyett, nagyobb befolyás nem engedtetik. Mi e tekintetben nem kegyet kérünk, hanem jogot követelünk, és pedig azon jogot, melyet a hazánkban létező egyéb hitfelekezetek saját egyházi főnökeik választásában tetteleg gyakorolnak! Ezt pedig a viszonyosság elvénél fogva! A status kinevezési joga beavatkozás az egyház fölügyeletébe. Bennünket semmi se akadályozhat meg abban, hogy bizalmunkat némely egyének iránt, kik közül főpásztort birni óhajtánánk, ne nyilváníthassuk. *Religio* 493. l.

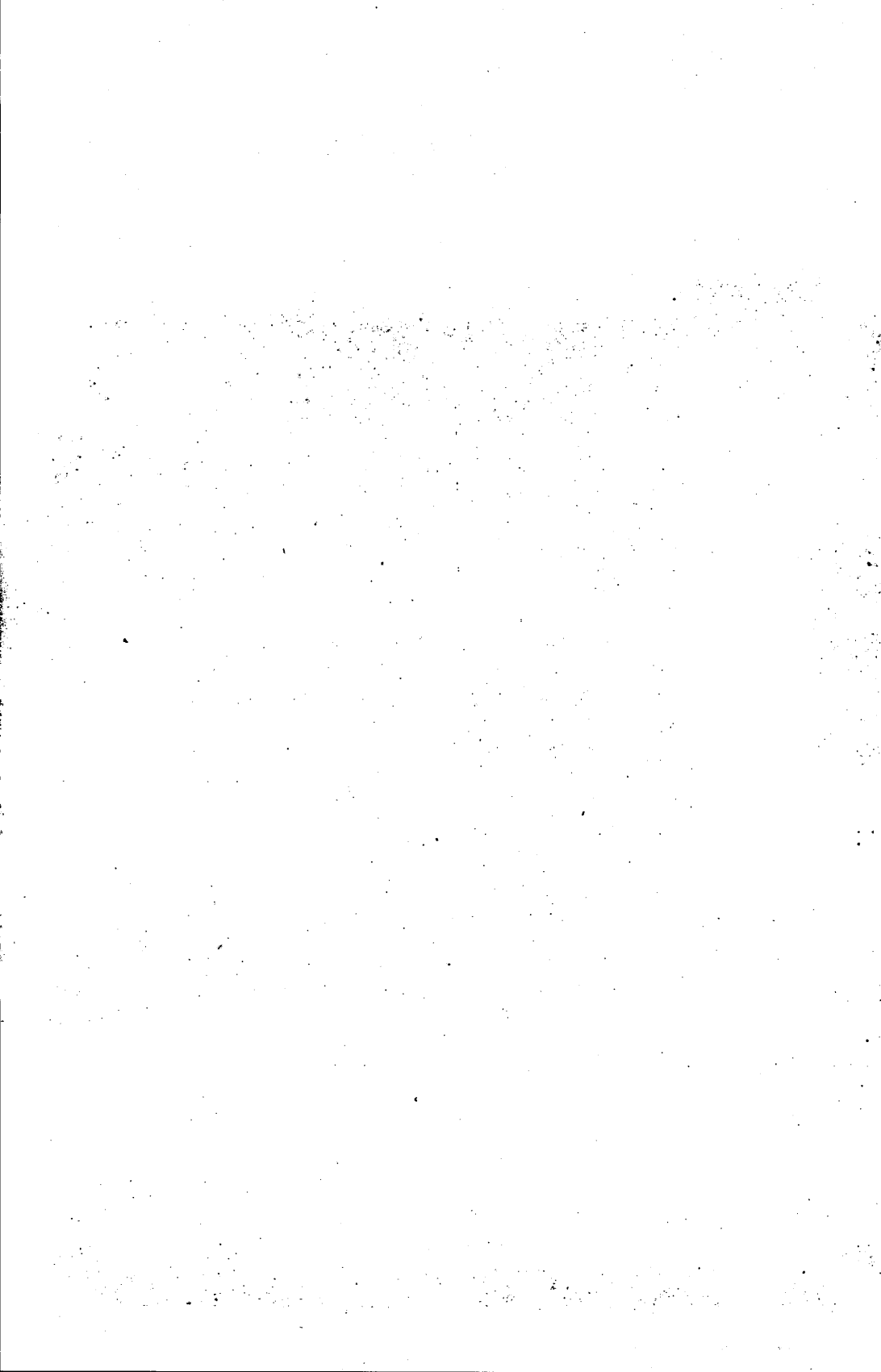
Az 1848-iki vallásügyi tez. tört.

mét fegyveres zaj vonta magára. A kormány látta a köz-állapotoknak napról-napra való rosszabbodását és züllesztését, kénytelen volt kihirdetni a statáriumot, mivel, úgymond: «a míveletlen nép egy része se a szabadság valósításában őszinteséget, se a közös jog tiszteletében készséget, se a törvények s azoknak végrehajtói iránt engedelmisséget nem tanúsított.» Másfelől a vallás- és közoktatásügyi miniszter is látta, hogy az 1848: XX. törvényczikk végrehajtása rendkívüli nagy nehézségekbe ütközik, félre téve a tervezetéseket, arra hívta föl az ország összes felekezeteinek papságát, hogy a haza szent nevében tartsa kötelességének a népet minden mellékes tekintet nélkül fölvilágosítani és a testvériség, rend és béke szent ígét hirdetni, hogy a haza közös szabadsága a szaporodó ellenségekkel szemben kivivassék.

A papság meg is felelt kötelességének. A népet fölvilágosította és fegyverforgatásra buzdította. A vallási új törvény végrehajtása tekintetében azonban a főpapság saját kívánságait abba a memorandumba foglalta, mely a jövő nemzedéknek útmutatásul szolgált arra, minő fegyverekkel, minő érvekkel akadályozza meg az 1848: XX. törvényczikk végrehajtását.

Reméljük, hogy a haza és egyúttal az egyház iránti szeretet, valamint a világszerte forrongó társadalmi és politikai eszmék bölcs mérlegelése, vissza fogja tartani a jelenkor vezető férfait a szenvedélyek fölköltésétől. Reméljük, hogy az idők lelkével haladó közművelődés, mely se visszalépni, se megállani többé nem képes, ki fogja vivni az 1848: XX. törvényczikkben kijelentett, de mind a mai napig meg nem valósított jogegyenlőségi és viszonyossági elvek becsületes végrehajtását. Ne feledjük, hogy a műveltség és szabadság olyan két testvér, kiket Deák Ferencz szerint is *a jőteő véjzet az emberiség boldogítására és nem megrontására küldött e világra.*

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA